

**UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE**

Metod Korošec

Mentor: docent dr. Drago Kos

**SOCIOLOŠKI VIDIKI VAROVANJA NARAVE:
PPRIMER PRESIHAJOČEGA CERKNIŠKEGA
JEZERA NEKDAJ IN DANES**

Od navdušenja preko posegov do »varovanja«

Diplomska naloga

Predmet: Socialna ekologija

V Cerknici, 25. december 2002

KAZALO:

SEZNAM KRATIC:.....	3
UVOD	4
1. KOMPLEKSNA OBRAVNAVA PRESIHAJOČEGA CERKNIŠKEGA JEZERA	8
1.1. Opis kraških polj in presihajočega Cerkniškega jezera.....	8
1.2. Dileme pri definiranju presihajočega Cerkniškega jezera	9
1.3. Problematika sodobnih zmot o Cerkniškem jezeru.....	12
1.4. Okoljevarstveni problemi presihajočega Cerkniškega jezera	15
2. ODNOS DRUŽBE DO PRESIHAJOČEGA CERKNIŠKEGA JEZERA SKOZI ZGODOVINSKA OBDOBJA	20
2.1. Obdobje navdušenja nad presihajočim Cerkniškim jezerom	20
2.2. Obdobje večjih posegov na presihajočem Cerkniškem jezeru	21
2.2.1. Osuševalni posegi na Cerkniškem jezeru	22
2.2.2. Posegi za ohranjanje vodnega minimuma v suši	26
2.2.3. Poseg stalnejše ojezeritve	28
2.2.4. Projekti za vodno akumulacijo polja	30
2.3. Obdobje poskusov varovanja presihajočega Cerkniškega jezera.....	30
2.3.1. Pomen mokrišča za ohranjanje raznovrstnosti	31
2.3.2. Ustanavljanje zaščitenega območja.....	33
3. KOMPLEKSNA INTERPRETACIJA ODNOSA DRUŽBE DO PRESIHAJOČEGA CERKNIŠKEGA JEZERA.....	43
3.1. Družbena konstrukcija realnosti in Cerkniško jezero	43
3.2. Socialna ekologija in Cerkniško jezero	45
4. REŠEVANJE PROBLEMATIKE PRESIHAJOČEGA CERKNIŠKEGA JEZERA	47
4.1. Med zadovoljstvom in nezadovoljstvom nad presihajočim jezerom.....	47
4.2. Trajnostno varovanje presihajočega Cerkniškega jezera.....	48
SKLEP	52
SEZNAM TABEL, GRAFA IN FOTOGRAFIJE:.....	55
SEZNAM VIROV:	55
1. Seznam primarnih virov (dokumenti in predpisi);.....	55
2. Seznam sekundarnih virov (knjige, članki, zloženke, plakat, stran na medmrežju);	57
SEZNAM PRILOG:	60

SEZNAM KRATIC:

- DOPPS: Društvo za opazovanje in proučevanje ptic Slovenije
- DZ RS: Državni zbor Republike Slovenije
- IBA: Important Bird Area (pomembno območje za ptice)
- LRS: Ljudska republika Slovenija
- MAB: Man and Biosphere (Človek in biosfera)
- MATRA: Maatschappelyke Transformatie (družbena preobrazba)
- MOP: Ministrstvo za okolje in prostor
- NEC: Notranjski ekološki center
- NRP: Notranjski regijski park
- OC: Občina Cerknica
- OLOC: Občinski ljudski odbor Cerknica
- ONRP: Odlok o Notranjskem regijskem parku
- RDC: Ribiška družina Cerknica
- RDL: Ribiško društvo Ljubljana (predhodnik Zveze ribiških družin Ljubljana)
- REC: Regionalni center za srednjo in vzhodno Evropo
- RPS: Regijski park Snežnik
- RS: Republika Slovenija
- RZS: Ribiška zveza Slovenije
- SAZU: Slovenska akademija znanosti in umetnosti
- SDS: Socialdemokratska stranka
- SOC: Skupščina občine Cerknica
- SRS: Socialistična republika Slovenija
- UNESCO; United Nations Educational, Scientific, and Culural Organization (Organizacija Združenih narodov za vzgojo, znanost in kulturo)
- URPS: Uredba o Regijskem parku Snežnik
- Ur. l.: Uradni list
- UVN: Uprava Republike Slovenije za varstvo narave (organizirana v okviru Ministrstva za okolje in prostor)
- VGP Hidrotehnik: Vodnogospodarsko podjetje Hidrotehnik

UVOD

Presihajoče Cerknško jezero nedvomno sodi med zelo zanimive kraške pojave, saj že od nekdaj vzbuja pozornost številnih obiskovalcev in raziskovalcev. Doslej je bilo o presihajočem jezeru in odnosu ljudi do te znamenitosti napisanih in objavljenih veliko člankov, knjig in raziskav. V zadnjem času je vprašanje odnosa družbe do presihajočega Cerknškega jezera aktualno, saj potekajo aktivnosti za ustanovitev regijskega parka na Notranjskem, ki naj bi med drugim obsegal tudi to znamenitost. Osnovni namen naloge je predvsem prispevati k prizadevanju za varovanje vse bolj ogroženega presihajočega Cerknškega jezera v okviru bodočega regijskega parka na tem območju.

Priznati moram, da me presihajoče jezero zanima že dlje časa in da sem v zadnjih desetih letih v dogajanje na nek način tudi aktivno vpleten. Poskušal sem se zavedati morebitnih očitkov, da je moja naloga neobjektivna. Z vključitvijo številnih in raznovrstnih virov v raziskavo sem se trudil, da bi bil moj vpliv pri izboru virov čim manjši in da bi bila naloga čim bolj nepristranska. Po drugi strani pa mojo vpletenost v dogajanje lahko razumemo tudi v smislu večje informiranosti ter zainteresiranosti v iskanju informacij in reševanju problemov. Potrebno je poudariti, da me je ravno ta moja »pristranskost« vzpodbudila, da sem se lotil te naloge. Bistven namen naloge je ozaveščati ljudi in s tem vplivati na odnos družbe do okolja.

V diplomski nalogi sem poskušal najprej določiti probleme, kajti šele ko spoznamo probleme, jih lahko pričnemo reševati. Ker je za varstvene ukrepe bistvenega pomena primerjava nekdanjega in zdajšnjega »stanja«, torej opazovanje v daljšem časovnem obdobju ter ker se skozi človekove posege najbolj vidi odnos družbe do okolja, sem si v pričujoči nalogi zastavil dve delovni vprašanji:

1. Zakaj je v preteklosti prišlo do posegov na presihajočem Cerknškem jezeru?
2. Kakšno je prizadevanje za varovanje presihajočega Cerknškega jezera v zadnjem času?

Ker brez vpliva ljudi na okolje ni ogrožanja ne varovanja, sem v nalogi osrednjo pozornost namenil sociologiji in sicer odnosu družbe do te znamenitosti, ki se je skozi zgodovinska časovna obdobja spreminjal, pri čimer so me zanimale točke preobrata. Glede na spreminjanje odnosa družbe do te znamenitosti v različnih časovnih obdobjih sem idealno tipsko gledanje razdelil na tri obdobja: obdobje navdušenja oziroma občudovanja, obdobje posegov oziroma krotitve in obdobje poskusov varovanja.

Bistveno za razumevanje okoljevarstvene problematike in osvetlitve problemov je, da prostoru dodamo časovno dimenzijo ter vpliv ljudi na to območje.

Obdobje odkrivanja presihajočega Cerkniškega jezera sega predvsem v 17. in 18. stoletje. V tem obdobju je bil poudarek na naravi, ki je bila skrivnostna, nepredvidljiva in občudovana. Narava je bila intrinzična, neukrotljiva, vzbujala je strah. Takratni opisi vsebujejo mite. Avtoriteta je bila patriarhalna in religiozna. Mobilnost v prostoru je bila majhna, turizem pa ekskluziven, v domeni višjih slojev. Za idealizirano obdobje odnosa družbe do te znamenitosti je značilna navdušena romantična optika gledanja, ko na presihajočem jezeru ni bilo večjih posegov.

Obdobje navdušenja se je zaključevalo že konec 18. stoletja, v obdobju razsvetljenstva, ko je Tobias Gruber prvi zavrnil predhodne teorije o nastajanju in presihanju jezera ter utemeljil bolj logično in znanstveno utemeljeno teorijo o nastajanju in presihanju jezera z razmerjem med dotokom in odtokom vode ter prvi razmišljal o osuševalnih posegih na jezeru. Prve posege za ukrotitev narave jezera pa so domačini izvedli leta 1844. V obdobju krotitve se je optika gledanja profanizirala, poudarek je bil na obvladovanju narave, instrumentalni racionalnosti, praktičnosti, da bi ljudje imeli neposredno ekonomsko korist od presihajočega jezera, torej prevlada ekonomske funkcije prostora. V to utilitaristično obdobje izkoriščanja bi lahko prištevali posege za regulacijo vodnega režima na presihajočem jezeru. Prve regulacije so bili osuševalni posegi, ki so jih izvajali od 19. stoletja do konca druge svetovne vojne. Njihov namen je bil širjenje obdelovalnih površin. V obdobju od konca druge svetovne vojne do osamosvojitve Slovenije je sledilo uveljavljanje socializma in industrializacija. Pojavili so se ravno nasprotni poskusi regulacije vodnega režima v smislu zadrževanja vode v jezeru. V obdobju krotitve je veljalo zaupanje v avtoriteto znanosti, stroke in države. Cilj ni bil nikoli v celoti dosežen. Pojavila se je večja mobilnost v prostoru, množični turizem in neavtentičnost.

Prve ideje poskusa varovanja Cerkniškega jezera sicer segajo že v leto 1965 kot zavračanje takratnih načrtov o akumulaciji polja. Prelomnica v spremembi odnosa do te znamenitosti pa je bila leta 1984, ko je Občina Cerknica predlagala republiški skupščini razglasitev Notranjskega regijskega parka. Od konca osemdesetih let minulega stoletja do danes bi lahko govorili o obdobju poskusov varovanja v smislu zavarovanja tega območja v okviru regijskega parka. V tem obdobju se ponovno uveljavlja občudovanje znamenitosti v drugačnem kontekstu. Ponovno so se dogodili osuševalni posegi in sicer pod pretvezo zmotnega prepričanja vračanja jezera v »naravno stanje«. Obdobje

poskusov varovanja ni ponovitev nekega starega vzorca, temveč je le nekakšna kombinacija obdobja čudenja in krotitve na nov način. Poskuša se vzpostaviti ravnotežje in dinamične trajnosti. Čudenje ni zaradi strahu pred naravo, temveč zato, ker je veliko nepojasnjene, neukrotljivega in spodletelega. Oživlja se mitološke interpretacije. Pojavlja se ponovna sakralizacija določenih območij. Zaznati je moč tendenco varovanja prostora in moratorij nad posegi kot konzervacijo. Prostor dobi nov pomen. Pojavlja se rekolonizacija prostora, individualiziran množičen turizem, iskanje osebnih prostorov in zavetja pred »terorjem« časa.

V prvem poglavju sem za boljše razumevanje najprej poskušal predstaviti kompleksno obravnavo presihajočega Cerkniškega jezera. Predstavil sem kraška polja, njihovo poplavljanje ter opisal presihajoče Cerkniško jezero, ki sem ga opredelil kot naravno in kulturno-zgodovinsko znamenitost. Opozoril sem na različna gledanja in definicije tega območja, sodobne zmote in na največje okoljevarstvene probleme te znamenitosti. V drugem poglavju sem poskušal predstaviti zgodnje zanimanje in navdušenje nekaterih občudovalcev te znamenitosti od prvih omemb do konca 18. stoletja. Predstavil sem vzroke za nezadovoljstvo nad presihajočim jezerom ter ukrepe za njegove »izboljšave«. Prvi posegi so bili z namenom osuševanja jezera v obdobju od 19. stoletja do konca druge svetovne vojne. Opozoril sem na negativne posledice osuševalnih posegov. V nadaljevanju opisujem posege za ublažitev negativnih posledic osuševalnih posegov, kar je bil tudi odraz družbenih sprememb po drugi svetovni vojni. Sledi predstavitev načrtov za zadrževanje vode v jezeru in sicer ločeno za razvoj turizma ter energetske izrabo od šestdesetih do osemdesetih let minulega stoletja. Predstavil sem poseg stalnejše ojezeritve in vzroke za takšen ukrep. Nadalje opisujem pobude, načrte in poskuse za varovanje presihajočega jezera v osemdesetih in devetdesetih letih do danes. V tem delu sem bil prisiljen razširiti svojo obravnavo na ustanavljanje regijskega parka. V tretjem poglavju sem s pomočjo sociologije, s teorijo družbene konstrukcije realnosti ter socialno ekologijo, interpretiral kompleksno problematiko presihajočega jezera. V četrtem poglavju izražam nezadovoljstvo nad današnjim »stanjem« ter predlagam trajnostno varovanje območja s pomočjo Aarhuške konvencije.

Zaradi izrazite kompleksnosti predmeta raziskovanja sem uporabil kvalitativni pristop proučevanja, ki omogoča podrobnejši uvid in razjasnitve sicer nepojasnenih variabilnosti dogodkov. Namen kvalitativne raziskave je analitična indukcija, proučevanje spoznanj posameznih primerov z ugotavljanjem medsebojne povezanosti

posameznih lastnosti, procesov in dogodkov. Predstavljam izbor majhnega števila relevantnih primerov, cilj pa je z analizo empiričnih rezultatov vzpostaviti širši teoretični model. Namen naloge je razumevanje mišljenj in ravnanj akterjev oziroma skupin. V diplomski nalogi sem poskušal osvetliti dogajanje in razmišljanje iz različnih zornih kotov. Kvalitativna analiza išče strukturne vzroke pomenskih pojavov. S kvalitativno analizo podatkov sem dobljeno množico besedil uredil po posameznih poglavjih.

Zaradi pestre ponudbe virov o presihajočem Cerknškem jezeru sem se moral omejiti, saj bi sicer presegel okvir zastavljene naloge. Omejil sem se le na nekatere, za mojo temo relevantne knjige, dokumente in članke ter poskušal prikazati čim bolj »celovito« podobo mnenj, ki jih v določenih primerih dopolnjujem z lastnim razmišljanjem. Enote v raziskavi so bile besedila v celoti. Navajam in omenjam le tiste dele pisnih virov, ki najbolj nazorno kažejo omenjeno tematiko. Nekatere zapise in izjave sem citiral, da bi jih prikazal v čim bolj izvirni obliki. Gre za sekundarno analizo vsebin in obdelavo podatkov, ki so jih zbrali drugi ter za primarno analizo dokumentov in predpisov.

V nalogi so me zanimala predvsem raznovrstna razmišljanja in interesi, trenja med različnimi uporabniki območja, človekovi posegi v zvezi z vodnim režimom, pomembnost in ogroženost jezera s stališča okoljevarstva ter načrti v zvezi s poskusom formalnega urejanja območja z ustanavljanjem bodočega regijskega parka. Zanimalo me je tudi, kako določeni ljudje oziroma predstavniki določenih skupin in organizacij v zadnjem času poznajo in gledajo na to kraško znamenitost.

Do zdaj se iz sociološkega vidika te naloge ni lotil še nihče, vzpodbudo za razmišljanje v tej smeri pa je dal Andrej Kranjc v svoji knjigi Cerknško jezero in njegove poplave. Ob tem se mi vsiljuje vprašanje, ali bomo končno uspeli najti pravi pristop k varovanju, pravo mero občudovanja in ustrezno rabo tega območja?

1. KOMPLEKSNA OBRAVNAVA PRESIHAJOČEGA CERKNIŠKEGA JEZERA

1.1. Opis kraških polj in presihajočega Cerkniškega jezera

Na kraškem polju vodotoki ne odtekajo po površju, saj je polje pregloboko ugreznjeno med prepustna kraška apneniška tla. Vodo požirajo večji in manjši požiralniki ter jo vodijo v podzemlje (Kunaver, 1922: 81 – 82). Podzemni vodni tokovi se precej razlikujejo od površinskih, saj so silno vijugasti in vodo zaustavljajo številne ovire (Kunaver, 1961: 63).

Cerkniško jezero je presihajoče jezero na kraškem polju in je eno od najbolj znanih slovenskih kraških znamenitosti v Sloveniji in v svetu (Kranjc, 1986: 75). Presihajoče Cerkniško jezero je največje in najdalj »poplavljenno« kraško polje v Sloveniji (Jenko, 1966: 24). Višina jezera in njegov obseg se stalno spreminjata. Naraščanje in upadanje vode je namreč odvisno od dotoka in odtoka vode. Na dotok jezera vplivajo padavine, odtok jezera pa je pogojen s požiralnostjo požiralnikov, ki jih voda dosega pri različni višini jezera (Gospodarič in Habič, 1979: 109). Razlika med dotokom in odtokom vode je vzrok za nastajanje in presihanje jezera. Presihajoče jezero navadno obsega preko 20 km², pri čimer zalije polovico celotnega Cerkniškega polja (Kranjc, 1986). Ob močnih nalivih se jezero napolni v dveh do treh dneh, v sušnem obdobju pa presahne v treh do štirih tednih (Kranjc, 1986). Sicer pa so hidrološke razmere na Cerkniškem jezeru in njegovem zaledju kljub dolgoletnim raziskavam še precej nejasne. V zapletenem kraškem vodnem sistemu je namreč težko spoznati in izmeriti vse vplive na vodni režim (Gospodarič in Habič, 1979: 103). Kunaver (1961: 73 – 74) je ugotavljal, da jezero navadno doseže največjo višino v jeseni po običajnih jesenskih nalivih. Če je zima suha ali dlje časa zelo mrzla lahko jezero presahne. Spomladi se jezero navadno zopet napolni. Poleti, ko se zmanjšajo padavine, jezero običajno presahne.

Jezero polnijo predvsem vodotoki: Cerkniščica, Žerovniščica, Lipsenjščica, Stržen, Martinjščica, Grahovščica, Goriški potok, Laški studenec, Tresenc, Otoški Obrh in večje število manjših studencev, med katerimi jih v sušnem obdobju nekaj presahne. Omeniti velja še dva občasna izvira, oziroma bolje rečeno bruhalnika vode, Suhadolica in Vranja jama (Gospodarič in Habič, 1979).

Na podlagi speleoloških in hidrogeoloških raziskav strokovnjaki ločijo na jezeru dve glavni skupini požiralnikov. Na dnu jezera je vrsta manjših ponikev, ki vodo iz jezera odvajajo neposredno v izvire Ljubljanice in Bistre (Habič, 1974: 39). Pri talnih požiralnikih gre predvsem za skupine požiralnikov: Rešeto, Vodonos, Bečki, Sitarica, Retje, Ponikve, Ajnce jame, Češljenca in Levišča. Druga skupina večjih požiralnikov, iz katerih odteka voda v Rakov Škocjan in na Planinsko polje, je razporejena na severozahodnem delu jezera v Jamskem zalivu: Narte, Kamenje, Svinjska jama, Rakovski mostek ter največja izmed njih Velika in Mala Karlovica (Gospodarič in Habič, 1979).

Na dnu jezera so tudi estavele¹, ki so ob nalivih izviri, v sušnem obdobju pa požiralniki vode. V Zadnjem kraju so številne estavele: Gebno, Kotel in Vratne luže. Estavele so tudi številne manjše luknje ob severnem delu Drvošča (Gospodarič in Habič, 1979), na samem izviru Stržena pa je estavela Cemun (Kranjc, 1986: 94).

Spremenjen vodni režim z umetnimi posegi za osuševanje in za zadrževanje vode v jezeru se najbolj odraža v velikosti in trajanju jezera. Današnje stanje jezera, vodotokov in požiralnikov, ni naravno stanje, temveč trenutni odraz kombinacije naravnega stanja in človekovih posegov za osuševanje in zadrževanje vode v njem (Kranjc, 1986: 96 – 97). Že Franz Anton Von Steinberg (1758) je ugotovil, da se požiralniki Cerkniškega jezera spreminjajo, nekateri se zamaše, nekateri drugi pa na novo nastajajo.

Naravna vegetacija tega območja, vsaj na nekaterih delih, je bila v daljni preteklosti gozdna (Ilijanić, 1979: 196). V zadnjih stoletjih so kmetje jezero po presahnitvi kosili, kar kaže da ne gre le za naravno, temveč tudi za kulturno znamenitost, kar bo še posebej razvidno iz človekovih posegov v vodni režim. Poleg tega pa gre zaradi številnih omemb v pisnih virih tudi za zgodovinsko znamenitost.

1.2. Dileme pri definiranju presihajočega Cerkniškega jezera

Menim, da ima večina ljudi Cerkniško jezero za presihajoče Cerkniško jezero, oziroma na kratko povedano kar jezero. Kljub temu pa najdemo tudi izjeme oziroma dileme v definiranju tega območja.

Kranjc (1986: 75 – 76) je menil, da je bil večkrat v dvomih, kako naj obravnava Cerkniško jezero, ali kot presihajoče jezero ali kot poplavljen polje. Odločil se je za

obravnavo presihajočega jezera, saj jezero le občasno presahne in je po njegovem mnenju »poplava« na njem »normalno stanje«, suho dno pa »nenormalno stanje«. Na Cerkniškem polju so »poplave« tako redne in dolgotrajne, da jih prebivalci jemljejo kot jezero in ne poplavo, čemur so prilagodili tudi svoj način življenja. Ribolov, lov in rekreacija so vezani na jezero in ne na »poplavo«. Pojem poplava ima negativen prizvok in jo samodejno uvrščamo med škodljive pojave, če že ne kar med katastrofe. Na Cerkniškem polju pa ni jasno, kaj je negativno, razlito jezero ali presahnitev. V literaturi cela stoletja niso imeli presihajočega jezera za »poplavo«, temveč za jezero. Kranjc meni, da bi bil velik napredek, če bi se vrnil »korak nazaj« in zalitemu delu Cerkniškega polja spet rekli presihajoče jezero. Če bi imeli Cerkniško jezero še vedno za jezero, torej razlito jezero za normalno stanje, presihanje pa za zanimiv in izredno redek pojav, bi morda tudi strokovnjaki in ne le najširša javnost drugače gledali na umetne posege ter na vprašanje varovanja in zaščite jezera.

Gospodarič in Habič (1979: 11) sta menila, da v hidrološkem smislu Cerkniško jezero ni jezero, temveč je le nekakšna obrečna poplava, ki jo predvsem uravnavajo padavine. Ker poplave trajajo povprečno do osem mesecev na leto, se poplavljeni del kraškega polja imenuje kar jezero, ker pa se jezero tudi za več mesecev posuši, ga uvrščamo med presihajoča kraška jezera.

Kunaver (1967: 3), ki je imel Cerkniško jezero za jezero, je menil, da se s pravim speleološkim imenom imenuje polje. Nekateri Jezerci pa mu pravijo Blata. Tudi za Žirovnika (1898: 53) je Cerkniško jezero jezero, kmetje pa osušenemu jezeru pravijo blate. Ribič Alojz Mikše (1994), ki je kritiziral površnost ribiškega koledarja za leto 1994, je menil, da Cerkniško jezero ni nikoli imelo imena Blato. Kmetje v medsebojnem pogovoru uporabljajo množino Blate in s tem mislijo na tisto košenino, ki je na obrežju jezera. Mikše odgovarja, da si tako grdega imena jezero še ni zaslužilo in omenja prizadevanje kmetov, da bi jezero osušili in bi tako resnično postalo Blato.

V Pripombah k tretjemu faznemu poročilu za projekt Life, podprojekt *Plan upravljanja za naravni spomenik Rakov Škocjan in Cerkniško jezero*², ki ga je leta 1996 pripravil Notranjski ekološki center³ (v nadaljevanju NEC) (NEC, oktober 1996),

¹ Estavele so kraške luknje, v katerih se voda kot podtalnica dviguje ali pa upada.

² Naslov plana je slovnično nepravilen, saj bi moral biti zapisan v dvojini.

³ Notranjski ekološki Center iz Cerknice je bila nevladna organizacija, ki je bila ustanovljena leta 1996 na pobudo takratne projektne skupine za Notranjski regijski park in Slovenskega ekološkega gibanja, ob podpori županov občin znotraj predvidenega parka, posameznih organizacij, skupin in posameznikov (povzeto iz publikacije Regijski park Snežnik – Izhodišča za upravljanje, ki jo je oktobra 1999 izdalo Ministrstvo za okolje in prostor, Agencija RS za okolje).

neznana avtorja menita, da je takšen naslov neustrezen, saj niso pripravljali plana upravljanja za Cerknško jezero, temveč za Cerknško polje. Obseg Cerknškega jezera se namreč skozi leto spreminja, včasih pa sploh izgine (N. N., 1996).

Domačinka Tilka Žnidaršič (10.04.2002) je v pripombah na osnutek Odloka o Notranjskem regijskem parku zavrnila, da je Cerknško jezero poplavljen polje in da so »lastniki do brega«. Podobno je Darja Kocbek (1993: 31) v Delu zapisala, da za kmete, ki imajo na Cerknškem jezeru travnike, jezero sploh ni jezero, ampak samo poplavljen zemljišč.

Matjaž Puc (1984: 114 – 118) in Helena Drewry (1993: 22) sta menila, da je to območje Cerknško jezero oziroma polje. Peter Skoberne (2002: 16) pa je območje omenil celo kot presihajoče Cerknško polje.

Dani Vrhovšek, Alenka Šajn Slak in Helena Senekvič (1995) v članku o bogastvu slovenskih jezer menijo, da si strokovnjaki niso enotni pri definiranju jezera, saj obstaja več definicij⁴. Ponujajo pa klasifikacijo jezer po različnih značilnostih. Glede na tip jezera Cerknško jezero uvrščajo med presihajoča kraška jezera.

Iz različnih mnenj o imenovanju presihajočega Cerknškega jezera je razvidno, da je odvisno predvsem od ljudi, od različnih strok, oziroma od njihovih interesov, kako doživljajo to znamenitost. Sam imam Cerknško jezero za presihajoče Cerknško jezero⁵, saj je tako iz okoljevarstvenega kot tudi kulturno-zgodovinskega vidika bistveno predvsem jezero, ki sicer nikdar povsem ne presahne, kar je, kot bomo videli pozneje, še posebej pomembno. Menim tudi, da če presihajoče Cerknško jezero imenujemo kot poplavljen polje, mu zmanjšujemo njegov edinstven pomen. Zaradi pogostega ponavljanja besed presihajoče Cerknško jezero imenujem: Cerknško jezero, jezero ali presihajoče jezero, pri čimer seveda vedno mislim na presihajoče Cerknško jezero. Po mojem mnenju je ustrezno imenovanje te znamenitosti tudi mokrišče⁶, ki v zadnjem času v strokovnem izrazoslovju pridobiva na pomenu. Izogibam se imenovanju močvirje, saj menim, da ima ta izraz negativen prizvok.

Že iz same dileme pri definiciji predmeta proučevanja je razviden problem, da ne obstaja neka jasna in splošna definicija območja presihajočega jezera. Skozi

⁴ V članku niso navedene definicije jezera.

⁵ V nalogi se izogibam imenovanju poplavnega polja oziroma, če avtor to poudarja, označim pojem poplava v narekovajih.

⁶ Definicija mokrišča po Ramsarski konvenciji: »Mokrišča so območja močvirij, nizkih barij, šotišč ali vode, naravnega ali umetnega nastanka, stalna ali občasna, s stoječo ali tekočo vodo. Voda je sladka,

zgodovinski pregled dogajanj na presihajočem Cerknškem jezeru je razvidno, da gre predvsem za vrednotno vprašanje, kakšno je jezero in kakšno naj bi bilo. Danes se kažejo predvsem tri osnovne skupine ljudi z različnimi pogledi. Kmetje in lastniki zemljišč si prizadevajo uveljavljanje kmetijstva. Obiskovalci se večinoma zavzemajo za turizem, denimo za urejene gostinske lokale. Nekateri okoljevarstveniki se zavzemajo za prepuščanje tega območja »naravi«. V tabeli je prikazana ena od možnih opredelitev pogledov na presihajoče Cerknško jezero danes. Vsi trije prikazani interesi se med seboj izključujejo, zato so konflikti lahko veliki. Noben koncept nima možnosti, da bi povsem prevladal nad drugima dvema.

Tabela 1: Različne skupine ljudi in različni interesi

optika gledanja:	značilna skupina:	interes:
tradicionalisti	kmetje, lastniki zemljišč	kmetijstvo, osuševanje
modernisti	obiskovalci, rekreativci	turizem, zadrževanje vode
»postmodernisti«	(radikalni) okoljevarstveniki	prepuščanje območja naravi

1.3. Problematika sodobnih zmot o Cerknškem jezeru

V dokumentih, člankih in raznih razpravah sem večkrat naletel na slabo poznavanje, oziroma nepoznavanje presihajočega Cerknškega jezera, kar menim da je največji problem. Predvsem sem opazil, da veliko ljudi ne pozna prizadevanj za osuševanje jezera v preteklosti in zato enostransko nasprotujejo posegom za zadrževanje vode. Pri načrtovanju Notranjskega regijskega parka (v nadaljevanju NRP) in Arei lahko večkrat razberemo, da je razen posegov o stalnejši ojezeritvi jezero »nedotaknjeno, biser, neokrnjena narava ...«, kar seveda kaže na mit, nepoznavanje problematike, zavajanje ljudi in izogibanje reševanja okoljevarstvenih problemov. Prav tako je nesmiselna razprava o stalni oziroma popolni ojezeritvi jezera, ki se je v zadnjem času večkrat pojavila. Nesmiselna razprava bi bila tudi druga skrajnost, razprava o popolni osušitvi jezera, o čimer sicer v zadnjem času v javnosti ni bilo govora. Vsi projekti za popolno osušitev in stalno ojezeritev niso bili uresničeni. Vsaka

brakična ali slana, vključno z območji obalnega morja, kjer voda ob osekah ne presega globine šest metrov.«

resna študija Cerkniškega jezera je namreč pokazala, da je tako stalna osušitev kot tudi stalna ojezeritev praktično neizvedljiva. Poleg prevelikih stroškov za izvedbo tako velikih posegov bi se namreč pri projektu popolne osušitve pojavil problem kam z odvajanjem vode, oziroma problematika poplavljanja nižje ležečih polj. Pri popolni ojezeritvi pa bi se pojavil problem, kako preprečiti poplavljanje bližnjih naselij ob jezeru. Podobno je z bojaznijo, da bi na Cerkniškem jezeru naredili akumulacijo za hidroelektrarno, saj so današnje razprave o tem odraz nestrokovnosti, nepoznavanja problematike ali pa poskus zavajanja z izpostavljanjem problema, ki danes dejansko ne obstaja več. Naj omenim le nekatere primere sodobnih zmot.

V Sklepu o razveljavitvi sklepa o graditvi investicijskega objekta Stalnejša ojezeritev Cerkniškega jezera (Ur.l. RS št.27/92), ki ga je dne 22.05.1992 sprejela Skupščina Občine Cerknica (v nadaljevanju SOC), je bilo zapisano: »Cerkniško jezero je zanimivo kot presihajoče jezero, zato se prične postopek postopne vzpostavitve v prejšnje oziroma naravno stanje. Takoj je potrebno odstraniti pregrado na Mali Karlovinci, postopoma na Veliki Karlovinci, ter pristopiti k odstranitvi ostalih pregrad oziroma naprav.«

Vabilo v okviru projektne skupine za razvoj podeželja in obnova vasi v Dolenjem jezeru in delovne skupine za ureditev voda na Cerkniškem jezeru in sklepa o razveljavitvi sklepa o graditvi investicijskega objekta: Stalnejša ojezeritev Cerkniškega jezera (Ur.list SRS št.34/67). To pomeni, da je potrebno odstraniti vse objekte, ki so bili zgrajeni z namenom zadrževanja vode na Cerkniškem jezeru. Vas vabimo na terenski ogled Velike in Male Karlovice ter strug na Cerkniškem jezeru. Pogovorili se bomo o postopnem vzpostavljanju naravnega režima in o delih, ki se bodo izvedla v prvi fazi v letu 1992. Area (30.07.1992) Vabilo.

Tudi strokovna institucija Vodnogospodarsko podjetje Hidrotehnik (v nadaljevanju VGP Hidrotehnik) je v Tehnični dokumentaciji za vzdrževalna dela odpiranje požiralnikov na Cerkniškem jezeru zapisal, da je potrebno z odstranjevanjem vseh objektov, ki so bili zgrajeni z namenom zadrževanja vode, vzpostaviti naravni režim (VGP Hidrotehnik⁷). Helena Drewry (1993: 22) je zapisala, da si lastniki parcel in naravovarstveniki vsekakor želijo, da bi odstranili vse betonske pregrade in čepe, s katerimi so leta 1969, kljub nasprotovanju domačinov in velikega ljubitelja Cerkniškega jezera Pavla Kunavra, zabetonirali požiralnike. Po njenem mnenju si ribiči zaradi

ribolova želijo stalno jezero in nadaljuje, če bomo hoteli v prihodnosti še govoriti o tej znamenitosti kot o »najčudovitejšem in najnenavadnejšem čudesu v deželi Kranjski« bi bilo potrebno jezero čim bolj približati prvotnemu stanju. Alenka Gaberščik (1997: 12) poudarja pomen spreminjanja vodnega režima na Cerkniškem jezeru. Po njenem mnenju ravno te spremembe vzdržujejo stabilnost ekosistema. Ideje o stalni ojezeritvi, ki so se pojavile v sedemdesetih in osemdesetih letih minulega stoletja, so zato pravi nesmisel. Spremembe vodne gladine sicer pogosto zmotijo ptice med gnezdenjem, toda ptice naj bi ublažile izgubo z nadomestnimi gnezdenji. Tudi ribe se pogosto znajdejo v težavah, kajti če jih odtekanje vode ujame med drstitvijo, se naprej drstijo v vodotokih, kjer so sicer bolj izpostavljene plenilcem. Vendar se po njenem mnenju populacija rib kljub temu ohranja. Tudi NEC je v *Planu upravljanja za naravni spomenik Rakov Škocjan in Cerkniško jezero* svaril pred morebitno stalno ojezeritvijo jezera (NEC, oktober 1996).

V okviru projekta Cerkniško jezero Fundacije za evropsko naravno dediščino (Stiftung Europaisches Naturerbe) je Društvo za opazovanje in preučevanje ptic Slovenije (v nadaljevanju DOPPS) izdalo zloženko, v kateri je poudarjen naravovarstven pomen Cerkniškega jezera, saj po osušitvi Ljubljanskega barja predstavlja najpomembnejše počivališče za vodne in močvirske ptice, ki se selijo ob jugovzhodnem delu Alp. Omenili so, da je razmeroma nizkemu številu nekaterih gnezdilcev na jezeru moč pripisati velikim nihanjem vodne gladine v jezeru. Po drugi strani pa so k ogrožanju območja pripisali le projekta stalnejšo ojezeritev in večnamensko akumulacijo. Kljub stalnejši ojezeritvi je po njihovem mnenju fenomen presihajočega Cerkniškega jezera preživel, saj je voda še naprej odtekala in očitno je izčistila stare že zasute odtoke. Kasnejša študija *Večnamenska akumulacija Cerkniškega jezera*, pa po mnenju DOPPS-a »zdaj visi nad tem biserom evropske narave« (DOPPS⁸).

V oktobru 1993 je bil v postopku sprejetja odlok o Cerkniškem jezeru kot naravni znamenitosti, s čimer naj bi ga učinkovito zaščitili in hkrati onemogočili denimo izgradnjo elektrarne. Cerkničani naj bi si tudi skupaj z Areo prizadevali, da bi čim prej določili upravljavca jezera, ki naj bi se končno pričel ukvarjati s tem »naravnim biserom« in se hkrati dogovarjal z lastniki zemljišč o upravljanju. Sicer pa naj bi bili po ugotovitvah Nade Mavrič Cerkničani veliko bolj razdraženi, če v jezeru ni

⁷ Dokumentacija Hidrotehnika nima datuma, zagotovo pa sodi v leto 1992.

⁸ Zloženka DOPPS-a nima datuma izdaje, zagotovo pa sodi v leto 1992.

vode (Mavrič, 1993a: 28). Direktor cerkniške Aree Matjaž Mlinar je v okviru projektiranja parka dejal, da bi domačim in posebno tujim gostom »pričarali lepote« in posebnosti enkratnega sveta. Area je opozorila na nevarnost, da bi obiskovalci v prevelikem številu preveč obremenili »zeleno in neokrnjeno kraško območje Slovenije«, čemur bi se ognili s predstavitvenimi centri (Mavrič, 1992). Misel Janeza Šumrade (1991: 13) je vsekakor dobro namerna, saj nas poziva, da moramo ohraniti to dragocenost in »nedotaknjenost« Cerkniškega jezera slovenski domovini v ponos. Domačin Miro Kunstek (1996: 375) je v zvezi s tem zapisal, da je predstavnik zadnje generacija prebivalcev, ko je pred letom 1965 imel možnost doživeti jezero takšno kot je bilo stoletja nazaj, čisto in »nedotaknjeno«.

1.4. Okoljevarstveni problemi presihajočega Cerkniškega jezera

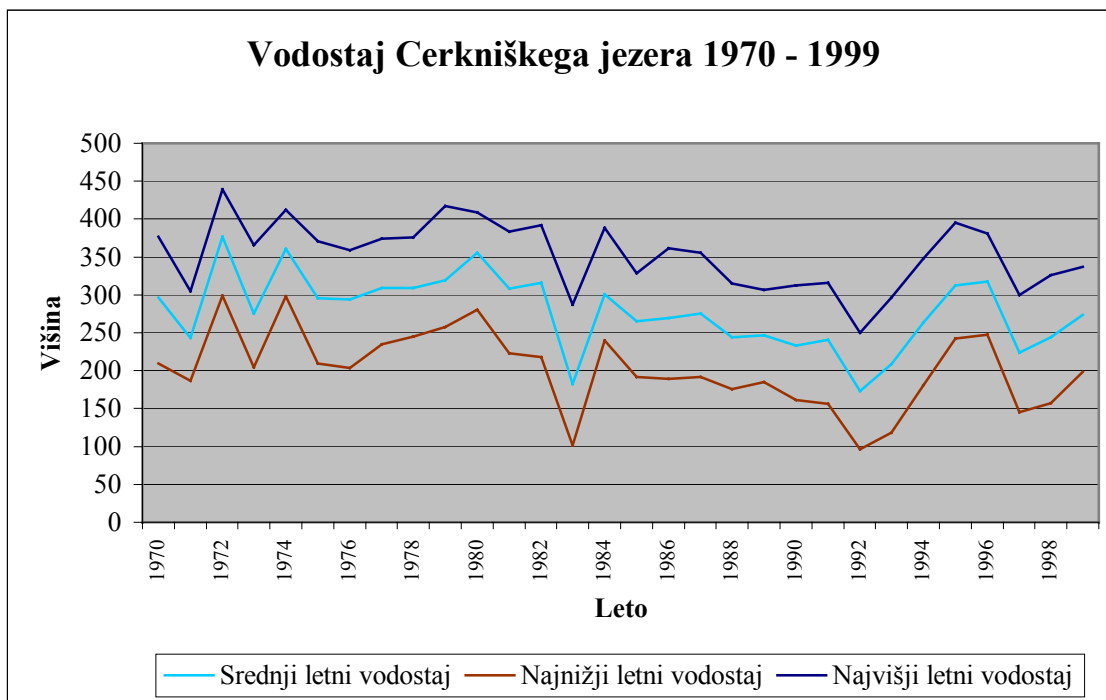
Okoljevarstvenih problemov na presihajočem Cerkniškem jezeru je veliko, vendar navajam po mojem mnenju le najbolj pereče in sicer: pospešeno odtekanje vode iz jezera, ogroženost stalne vode v suši, onesnaženost, problematiko zasebnega lastništva zemljišč presahlega jezera, neurejen obisk ter problematiko prepuščanja reševanja problemov naravi.

Po podatkih Ministrstva za okolje in prostor (v nadaljevanju MOP), Agencije RS za okolje⁹ je vode v jezeru vse manj in jezero pogosteje presiha. Pomanjkanje vode v jezeru, oziroma prehitro odtekanje le-te, ima za vodne ptice v času gnezdenja hude negativne posledice. Gnezda, ki ostanejo na suhem, so obsojena na propad, saj mladiči še ne morejo leteti in hitro postanejo plen plenilcem (Trontelj, 1993: 71 – 74). Za uspešno ribjo drst na Cerkniškem jezeru je predpogoj, da je voda v jezeru v času drsti razlita, dokler se ribji zarod toliko razvije, da se lahko v primeru upadanja vode umakne v jezersko strugo. Če voda upade prehitro, ostanejo ikre na suhem in drst propade. V nizkem vodostaju se ribe drste v strugah, kjer druge ribe v večji meri pojedjo ikre (Vovk, 1979: 279 – 280). Ribiška družina Cerknica (v nadaljevanju RDC) ob presihanju rešuje ribji življenjski iz presihajočih jam pred poginom in jih vlaga predvsem v ribnik Rešeto na jezeru. Kljub reševanju rib ob vsakokratnem presihanju jezera pogine ogromno življa, saj je na jezeru ogromno večjih ali manjših jamic, ki se sčasoma posušijo. Največ

⁹ Leta 2001 so se trije samostojni organi v sestavi Ministrstva za okolje in prostor – Uprava za varstvo narave, Uprava za geofiziko in Hidrometeorološki zavod – združili v Agencijo RS za okolje. Agencija RS za okolje opravlja upravne in strokovne naloge, ki se nanašajo na celovito varstvo okolja.

pogine mladice, ki ostanejo ujete v majhne sparjene in blatne luže, ker jih je tudi zaradi manjših velikosti težje reševati. Člani RDC so leta 2001 na Cerknškem jezeru izvedli 25 reševanj rib, od tega štirikrat v Retju in Sitarici (<http://www.rdc-druzina.si>, 24.05.2002).

Graf 1: Vodostaj Cerknškega jezera



Vir: MOP, Agencija RS za okolje (2002c); Vodostaj Cerknškega jezera 1970 – 1999. Arhiv RDC.¹⁰

Ko Cerknško jezero presahne, ostane veliko jezersko območje brez primernih vodnih površin in zavetišč, kamor bi se zatekle ptice, ribe in dvoživke. Glavni krivec za takšno stanje so regulacije vodotokov (Trontelj, 1993: 71 – 74). Ker so vse vode v suši dragocene, si zlasti ribiči prizadevajo, da na različne načine zadržijo določeno količino vode čim dalj na površju in tako rešijo ribji zarod pred poginom. V ta namen so ribiči skoraj pred vsako skupino talnih ponikev postavili vrsto jezov iz naravnega materiala. Vsi znaki kažejo, da v sedanjih razmerah prevladuje spiranje naplavin z zakraselega dna na dnu jezera, zaradi česar bi z umetnim zajezevanjem ta proces težko za daljši čas zaustavili (Habič, 1974: 41 – 46).

Pritoki Cerknškega jezera so precej onesnaženi, najbolj onesnažena pa je Cerknščica. Kakovost vode v jezeru je toliko pomembnejša, ker jezero presiha. V obdobju ko je jezero polno, vodno rastlinje čisti vodo, saj porablja in zadržuje odplake,

ki jih pritoki prinašajo v jezero. Ko jezero presahne pa ta velika biološka čistilna naprava preneha delovati. Voda se umakne v Stržen, katerega samočistilnost je hitro presežena (Gaberšček, 1997: 12). Po podatkih MOP-a, Agencije RS za okolje, je bila v obdobju od leta 1989 do 1999 skupna ocena kakovosti vode¹¹ za Cerkniško jezero pri Dolenjem jezeru večinoma 2 - 3, za Cerkniščico v Dolenji vasi pa med 2 in 4 (MOP, Agencija RS za okolje, 2002b).¹² Vaščani Dolenje vasi pri Cerknici že več let opozarjajo na problem neustrezne izgradnje tamkajšnje kanalizacije in tudi čistilne naprave. Dogaja se, da ob močnih nalivih iz kanalizacijskih jaškov bruhajo fekalije, ki se »vlečejo« po cesti in stekajo v potok Cerkniščico. Čistilna naprava pa ne čisti odplak. Vaščane moti neznosen smrad, ki se v sušnem obdobju širi (Godejša, 1993: 4), zaradi česar so že nekajkrat poklicali republiškega sanitarnega inšpektorja, ki je zgolj ugotovil, da je to velik problem, kaj več od tega pa ni mogel storiti (N. M., 1993: 6). V spodnjem delu Cerkniščice se zaradi onesnaženja vsako leto vrstijo pogini rib (RDC, 17.7.2001).

Župan Občine Cerknica (v nadaljevanju OC) Valentin Schein je leta 1999 izjavil, da je na Cerkniškem jezeru okrog 3000 lastnikov zemljišč¹³, med njimi so posamezniki, agrarne skupnosti ter Sklad kmetijskih zemljišč RS. Država ima v lasti okrog 200 ha zemljišč. Kmetijska zadruga Cerknica je imela približno 360 ha neprepisanih zemljišč. OC ima v lastništvu le nekatere ceste. Agrarna skupnost Dolenje jezero pa ima v lasti preko 100 ha zemljišč. Voda in prosto živeče živali so v lasti države. Ker ni pobud za preategoriziranje zemljišč so površine, ki jih »poplavlja« jezero, obdavčene. Jezero se zarašča, ker ni interesa po košnji. Župan vidi rešitev v tem, da bi država odkupila določena zemljišča, kjer bi bilo zares potrebno ohraniti naravo in izvesti sanacije. Janez Pakiž, predstavnik Agrarne skupnosti Martinjak, je leta 1999 dejal, da lastniki nimajo jasnih konceptov dolgoročnega razvoja območja in perspektive rabe površin na jezeru. Stanislav Lunka, kmet iz Dolenje vasi, je takrat dejal, da problem zaraščanja jezera ne vidi v košnji, temveč v tem, kam s pokošeno travo. Viktor Ponikvar, predstavnik Agrarne skupnosti Gorenje jezero, je dejal, da je lastnina premalo zaščitena in da lastniki nimajo nikakršnih koristi, le davke plačujejo. Marko Simić, predstavnik MOP-a, prav tako vidi najhujši problem v zaraščanju jezera. Dejal je, da je

¹⁰ Zadnji pripravljeni podatki o vodostaju, s katerimi razpolaga Agencija RS za okolje, so iz leta 1999.

¹¹ Kakovost vode označujemo s saprobnimi stopnjami in sicer: stopnja 1 je neznatna onesnaženost, 2 je zmerna onesnaženost, 3 je močna onesnaženost in 4 je zelo močna onesnaženost.

¹² Zadnji pripravljeni podatki o kakovosti vode, s katerimi razpolaga Agencija RS za okolje, so iz leta 1999.

po Zakonu o ohranjanju narave¹⁴, ki velja od aprila 1999, možno odkupiti nekatera zemljišča, ki so iz naravovarstvenega stališča najbolj zanimiva. Po njegovem mnenju bi bilo preveč idealistično pričakovati, da bi država kdaj odkupila celotno Cerkniško jezero (RDC, 12.08.1999). Zaenkrat so sredstva za odkupe naravovarstveno pomembnih zemljišč v Sloveniji tako omejena, da država v letu 2000 in 2001 v nobenem od obstoječih parkov ni odkupila nobenega zemljišča (Ogorelec, 2001a: 2). Nemški biolog Martin Schneider Jacoby je glede lastništva zemljišč na mokriščih menil, da je to politično vprašanje. V Nemčiji država vlaga velike vsote denarja v odkupe zemljišč, kjer so ali bodo rezervati, saj bi bili tako bolje zavarovani. Pri zasebnikih namreč pogosto prevladuje izkoriščevalski odnos do sicer njihove lastnine, zato je najbolje, če so zavarovana območja v državni lasti, sicer mora država plačevati veliko večja sredstva, da lastniki nebi delovali proti naravi (Luskovec, 1992: 35).

Cerkniško jezero, zaradi bližine Ljubljane, lepote območja in možnosti različne rekreacije, privabi številne obiskovalce, ki dodatno prispevajo k slabšanju tega okolja (Beltram, 1998: 8). Janez Zrnc (1994: 19) je menil, da o cerkniškem turizmu ni bilo napisano (skoraj) nič dobrega, pravzaprav tudi ni bilo o čem pisati. Vsak obiskovalec razume obisk jezera po svoje. Nobena redkost ni, da se obiskovalci vozijo z avtomobili in valjajo po travi tik pred košnjo. Zato je tudi povsem razumljivo, če domačin zaradi škode zamahne z roko in reče »k... pa takšen turizem«. Nada Mavrič (1994: 6) vidi dolgoletno težavo Cerkniškega jezera v slabi gostinski ponudbi. Po njenem mnenju bi se morali v oblikovanje turistične ponudbe bolj vključiti domačini, ki pa do turizma nimajo najbolj prijaznega odnosa, kar se kaže v neurejeni okolici domačij ob jezeru ter v nezainteresiranosti, da bi obiskovalcem kaj ponudili. Obiskovalci pa se znajdejo po svoje ter hrano in pijačo prinesejo s seboj. Peter Trontelj (1993: 67 – 71) je v zvezi z varovanjem ptic in problematiko obiska omenil naslednje probleme: lov, ribolov, čolnarjenje in druge rekreativne dejavnosti ter problem množičnega turizma. Vse naštetе oblike obiska vznemirjajo ptice, kar ima lahko v kritičnih razmerah negativne posledice. Ta problem je toliko hujši, kadar voda nekoliko upade, namreč takrat se obiskovalci s svojimi avtomobili razporedijo ob vodi, kar se kaže tudi v propadanju vegetacije predvsem na območju Rešeta.

¹³ Števila lastnikov zemljišč na območju presihajočega Cerkniškega jezera nisem preveril in sicer zaradi dolgotrajnega postopka ter zato, ker niti ni toliko pomembno natančno število lastnikov, temveč predvsem to, da je lastnikov zelo veliko.

¹⁴ Zakon o ohranjanju narave (Ur.l. RS, št. 56/99).

Alenka Gaberščik (1997: 12) se je vprašala, kaj lahko naredimo za jezero ter odgovorila, da naj ga pustimo »v gospodarjenje naravi«. Skrbno načrtovana dejavnost v okolici jezera in na njem pa je po njenem mnenju bistveno za ohranitev tega, v svetovnem merilu, neprecenljivega ekosistema. V gradivu Vodni ekosistemi¹⁵ (marec, 1998: 3) pa k temu dodaja, da formalni okviri jezeru prijaznega gospodarjenja niso pomembni. Po njenem mnenju je zgolj pomembno, da ta dragocen ekosistem ohranimo tak, kot se že stoletja ohranja sam. Po mojem mnenju takšno razmišljanje narekuje pasivnost do reševanja okoljevarstvenih problemov, kar se v zadnjem času dejansko tudi dogaja.

¹⁵ Gradivo Vodni ekosistemi – odnos do vodnega bogastva in upravljanja z njim, je pripravil Inštitut za biologijo Ljubljana za posvet, ki je bil dne 13.03.1998 na biološkem središču v Ljubljani. Alenka Gaberščik je za predavanje na posvetu v gradivu pripravila besedilo z naslovom Cerknško jezero – ali se zavedamo njegovih posebnosti?

2. ODNOS DRUŽBE DO PRESIHAJOČEGA CERKNIŠKEGA JEZERA SKOZI ZGODOVINSKA OBDOBJA

2.1. Obdobje navdušenja nad presihajočim Cerkniškim jezerom

Kranjc (1986: 76 – 78) je menil, da naj bi bilo Cerkniško jezero prvič omenjeno že v antiki pod imenom Lugeon palus¹⁶, vendar ni zagotovo jasno ali gre zares za Cerkniško jezero ali morda za Ljubljansko barje. Presihajoče jezero je bilo že zgodaj znano kot naravna znamenitost daleč po svetu. Na mnogih zemljevidih je bilo narisano pretirano veliko, kar izraža njegov velik pomen. Že pred Valvasorjem (1689) so jezero v svojih zapisih občudovali številni geografi, kozmografi, topografi, historiki, pesniki, pisci koledarjev in naravoslovci. Valvasor omenja spisek 38. del in pravi, da je teh avtorjev še več.

Janez Vajkard Valvasor je bil prvi, ki se je temeljiteje lotil opisovanja Cerkniškega jezera. Na podlagi svojega opisa poslanega kraljevi družbi v London je bil leta 1687 izvoljen za člana te takrat najznamenitejše znanstvene družbe na svetu. Valvasorjevi opisi so zanimanje za jezero še vzpodbudili (Kranjc, 1986: 78). Valvasor je navdušen nad tem »čudom« narave poskušal presihanje in polnjenje jezera znanstveno pojasniti s teorijo o dovajalnih jezerih v Javornikih in podzemnem jezeru pod Cerkniškim jezerom, vendar pa njegovo razmišljanje ni izvirno, saj je idejo prevzel od Kircherja. Valvasorju jo je zagodel tudi navihan domačin Roženta, saj je njegovim potegavščinam slepo verjel¹⁷ (Korošec, 1970: 244 – 245). Že Janez Bilc (1862) je ugotovil, da Valvasorjev opis ni zanesljiv in da ga je bolj natančno in zanesljivo opisal domačin in kmet Gregor Kebe v Novicah.

Valvasor (1689: 98) je bil nad jezerom navdušen, ker so ljudje lahko na jezeru med letom lovili ribe, streljali divjačino, se z vozom ali ladjo vozili, travo kosili, tovor po ledu vlekli ter proso sejali in želi¹⁸. Valvasor je pisal le o koristi jezera, ki jo da voda z ribami gospodi in koristi, ki jo da suša s senom kmetom ter ne omenja nobene škode (Kranjc, 1986: 112). Posebno pozornost je namenil bogatemu ribolovu. Tisti čas so

¹⁶ Žirovnik in Kabaj ne dvomita, da gre za Cerkniško jezero in omenjata, da so Rimljani Cerkniško jezero imenovali lacus lugeus (žalostno jezero) ali lugea palus (žalostno močvirje). Valvasor omenja Lugeam paludem in Lugeum lacum in tudi ne dvomi, da nebi šlo za Cerkniško jezero.

¹⁷ Zanimivo je, da je Valvasor sam svaril druge, da domačinom ne gre vsega verjeti.

¹⁸ Trditev, da kmetje na jezeru, ko le-to presahne, tudi sejejo in žanjejo proso, je Žirovnik v knjigi Cerkniško jezero, na str. 58, označil kot neresnično. Kunaver pa je v svoji knjigi Cerkniško jezero na

lahko ljudje lovili ribe le kadar je jezero presihalo. Ribolovno pravico so imeli knezi in cerkovniki. Za vsak del jezera, oziroma za vsako jamo posebej, je bilo določeno, kdo in kdaj je lahko lovil, oziroma za koga ter na kakšen način je lahko lovil ribe. Posebej bogat ribolov je bil, če jezero ni odteklo po več let. Leta 1655 je jezero po petih letih presahnilo in takrat so naložili »neverjetno veliko rib« (Valvasor, 1689: 100 – 102, 105).

Vprašanje, ki se mi vsiljuje predvsem ob prebiranju Valvasorjevega opisa Cerkniškega jezera je, ali so bili dejansko tudi domačini tisti čas navdušeni nad jezerom? Tega ob prebiranju Valvasorja, zaradi njegove osebne prevzetosti nad jezerom, ne izvemo. Izvemo le, da domačine v večji meri ne zanima jezero, saj imajo polno drugega dela. Pri tem je pomembno dejstvo, da Valvasor ni bil domačin, zato je imel nedvomno drugačen pogled na to znamenitost kot domačini.

Po Valvasorjevi knjigi najdemo zanimivo, še bolj obsežno knjigo Izčrpno poročilo o Cerkniškem jezeru na Notranjskem¹⁹, namenjeno predvsem tej znamenitosti avtorja Franza Antona Von Steinberga (1758)²⁰. Vsestransko tehnično podkovani Steinberg, ki ga je ta znameniti kraški pojav prevzel, se je zgledoval po Valvasorju. Nadaljeval je Kircherjevo in Valvasorjevo teorijo o nastajanju in odtekanju jezera, kar je dokazoval z vrsto mehanskih poskusov. Pričel je s prvimi samostojnimi raziskovanji podzemnih jezerskih jam. Izjemen pojav, ko je jezero leta 1714 presahnilo po celih sedmih letih in takratni zelo obilni zimski ribolov ob odtekanju jezera, ko je bilo moč dobiti več rib zastonj kot v »slabših« letih za denar, ga je še bolj vzpodbudil k sistematičnem zapisu jezerskih pojavov. Steinberg je v spremstvu sovaščanov obiskal jame Cerkniškega jezera in opisal njihov izgled. Navedel je, da so bili leta 1755 največji jezerski požiralniki povsem zamašeni z žaganjem in ilovico.

2.2. Obdobje večjih posegov na presihajočem Cerkniškem jezeru

Obdobje krotitve vodnega režima oziroma regulacij presihajočega Cerkniškega jezera in poskusa obvladovanja narave, ki je trajalo od prve polovice 19. stoletja do prve polovice 80. let 20. stoletja, na splošno zaznamujejo predvsem dve povsem nasprotujoči

strani 101 menil, da oranje odpade, saj so kmeta dolgoletne izkušnje že davno izučile, da seje dovolj daleč od vode. Sam menim, da je imelo lahko jezero v preteklosti občasno precej večji obseg.

¹⁹ Knjiga ni prevedena v slovenščino in nosi naslov Grundliche Nachricht von dem in dem Inner-Krain gelegenen Cirknitz-See. Po mnenju Branka Korošca bi si Steinbergova knjiga zaslužila veliko več pozornosti.

si težnji in sicer posegi za osuševanje jezera in posegi za zadrževanje vode v jezeru. Optika gledanja družbe na presihajoče jezero se je spremenila. Iz občudovanja in navdušenja je v ospredje stopilo nezadovoljstvo nad takšnim jezerom kot je bilo. V obdobju posegov bi bila možna naslednja opredelitev interesnih skupin in njihovih interesov.

Tabela 2: **Interesne skupine in poskusi regulacij vodnega režima**

interesna skupina:	dejavnost:	ukrepi:
kmetje, lastniki zemljišč	košnja in pašništvo	osuševalni posegi
ribiči	ribogojstvo, ribolov	posegi za ohranjanje vodnega minimuma v suši
turistični delavci	turizem	poseg stalnejše ojezeritve
energetiki	proizvodnja električne energije	projekti za akumulacijo polja

2.2.1. Osuševalni posegi na Cerknškem jezeru

Nad presihajočim Cerknškim jezerom so bili navdušeni tudi številni kasnejši pisci po Valvasorju in Steinbergu, kot denimo Andrej Likar (1863), Jožef Žirovnik (1898), Matej Kabaj (1925) in Pavel Kunaver (1961), vendar pa so se zavzemali za osuševanje jezera. Menili so namreč, da če ljudje trpe zaradi pomanjkanja, lepota ni pomembna.

Kmetje imajo v jezeru razmerjene in razdeljene senožeti tako kot drugod. Ker voda nekatere jezerske senožeti zalije večkrat in poprej kot druge, je tudi njihova vrednost različna. Ko kmetje jezersko travo pokosijo, postane jezero pašnik, kjer se pase govedo, ki poje, kar je ostalo koscem in kar je na novo zraslo (Žirovnik, 1898: 53 – 54).

Al jezero ima še drugo v sebi. Kakor hitro se vreme naredi, da jezero presahne, prec začne trava in druga zelenjad rasti. Kjer smo se pred kakimi 8 dnevi še s čolnom vozili, ravno tam se pasejo zdaj že krave in teleta. Komaj je zemlja suha, že vse zeleni, kakor bi hotela s tem kmeta prositi, naj jo reši izpod vode, kar mu bo z dobrim plačilom povernila. Ako je le 2

²⁰ Na graški izdaji Steinbergove knjige je letnica 1761.

meseca vreme suho, je že vse polno koscev in vozov, kateri seno spravljajo. Kadar jezero usahne malega travna ali rožnika, pa da je dolgo časa suho, tedaj je dobra klaja, in jo živina rada je. Kadar pa voda zalije jezero med tem, ko trava raste, take je ne je živina rada; včasih se pa tudi tako spridi, da celo za njo ne mara. Ko pa merva ostane pod vodo po 2 leti ali še dalje, pa še za steljo ni. Kebe, Gregor (1860): »Popis Cerkniskega jezera«. Novice gospodarske, obertniške in narodne.²¹

Dosedaj se pa navadno močvirna tla niso nikdar ali pa redko toliko posušila, da bi moglo prebivalstvo v suhem kositi bičje in ločje. V prejšnjih časih so posestniki jezerskih parcel mnogo trpeli od vode. Le redko kdaj so mogli neovirano spraviti seno pod streho. Pripetilo se je mnogokrat, da ga jim je voda v kopicah odnesla. Dostikrat so kosili travo v vodi in jo izvažali na višje lege, kjer so jo sušili, dostikrat jim je bilo celo usojeno, da so morali žeti v čolnih samo trstno vršičevje. Koliko muke in trpljenja so prebili tamošnji prebivalci, da so vsaj nekaj rešili nenasitni vodi, vedo le sami. Zato so se vedno pogostejše obračali do pristojnih oblasti, da jim priskočijo na pomoč. Kabaj, Matej (1925: 29): Cerknisko jezero in okolica. Učiteljska tiskarna, Ljubljana.

Zaradi potrebe po novih obdelovalnih površinah se je ljudem zastajanje vode na kraških poljih že zgodaj zdelo škodljivo, zato so se za pomoč obračali na oblast (Kranjc, 1986: 104 – 105). Tobija Gruber je bil prvi, ki se je v 18. stoletju trudil z osuševanjem Ljubljanskega barja in je prvi razmišljal o osuševanju tudi Cerkniskega jezera (Žirovnik, 1989: 65). Gruber je kritično zavrnil razlage predhodnikov, predvsem Valvasorja in Steinberga ter se poglobil v bolj logično in znanstveno bolj utemeljeno podprto razlago nekaterih jezerskih pojavov. Razložil je, da jezero nastaja zato, ker skozi kraška tla ne more odteči toliko vode, kolikor jo s padavinami priteka iz okolice (Korošec, 1970: 253 – 254).

Ko so v prvi polovici 19. stoletja delali načrte za južno železnico skozi Notranjsko je profesor Voight predlagal, da bi podrli vse podzemeljske jame do Trsta, da bi podzemeljske prostore uporabili za železnico (Žirovnik, 1898: 65).

²¹ Pri domačinu Gregorju Kebetu ne navajam strani iz Popisa Cerkniskega jezera, saj sem črpal iz besedila, ki je bilo objavljeno kot priloga Žirovnikovega faksimiliranega ponatisa knjige Cerknisko jezero leta 1991. Strani Kebetovega popisa, ki je bilo najprej objavljeno leta 1860 v Novicah gospodarskih, obertniških in narodnih, navajam v seznamu virov.

S prizadevanji za osuševanje jezera se je v devetnajstem stoletju razmaknilo speleološko proučevanje jam jezera. Tedaj je že prevladovalo mnenje, da so ozki vhodi jam in ozki vhodni jamski rovi poglavitni povzročitelji zastajanja vode na kraških poljih. Približno sto let za Steinbergom se je za jezerske jame zanimal domačin Gregor Kebe (Gospodarič in Habič, 1979: 48). Popis Gregorja Kebeta je pomemben zato, ker je bil izčrpen in izviren (Šumrada, 1991: 8). Kebe (1860) je zatrjeval, da se lov in ribolov na jezeru ne izplačata. Kmetje so revni zaradi slabih letin in visokih davkov, kadar pa jim je voda poplavlila njive, je bil ves njihov trud zaman. Rešitev, da bi kmetje pridelali boljše seno, je videl v osuševalnih posegih na jezeru. Največji požiralniki ob skalnem pobočju Cerkniškega jezera so bili višje ležeči in so požirali le visoko vodo ter se mašili z drevesi in »drugo šaro«. V letu 1844 so delno odkopali nekatere višje ležeče požiralnike in jih očistili, razstrelili ozko žrelo Male Karlovice, pri Veliki in Mali Karlovinci pa so postavili grablje za lažje čiščenje. Od takrat je bilo po njegovem mnenju jezero v veliko »boljšem stanju«, na nizkih senožetih je namesto bičja in tršce pričelo »dobro seno rasti«. Kebe je raziskoval notranjost Velike Karlovice in ugotovil, da so tudi v sami jami ovire hitrejšega odtoka, kot so skale in ožji jamski predeli ter od stropa vsuti nasipi. Domačini so nato enajst let čistili vhode jam. Kebe je imel v načrtih še nadaljnja dela za osuševanje, vendar jih ni uresničil, ker domačini niso dobili pomoči, zaradi česar so opustili tudi čiščenje jam.

V drugi polovici 19. stoletja je hidrotehnik Raffaele Angelo Vincentini iz Trsta izdelal načrt za osuševanje jezera, vendar do realizacije le-tega ni prišlo, predvsem zaradi predvidenih visokih stroškov ter bojazni prebivalcev pred poplavami nižje ležečih kraških polj (Žirovnik, 1898: 65 – 66). Vincentini je menil, da ni mogoče popolnoma osušiti kraških polj, kar bi bilo tudi sicer nevarno za nižja kraška polja (Hočevvar, 1940). Konec 18. stoletja je jezero presahnilo skoraj vsako leto, vendar v večji meri le ob večji suši (Žirovnik, 1898: 32 – 33, 50).

Leta 1888 se je osuševanja Cerkniškega jezera lotil gozdarski inženir in speleolog Viljem Putick. Zaradi pritožb Barjanov je od predvidenih načrtov odstopil ter zgolj očistil in znižal vhode nekaterim požiralnikom (Hočevvar, 1940) ter pred zamašitvijo zavaroval Karlovinci (Zrnec, 1999: 17). Putick se je lotil raziskav in z razpoložljivimi sredstvi ter kljub težavnemu delu dosegel znatne uspehe, vendar je voda še vedno zastajala in jezero se je le poredkoma ter za malo časa posušilo (Kabaj, 1925: 30 – 31).

Leta 1910 so se pod vodstvom domačina M. Martinčiča posestniki iz Dolenjega jezera in Dolenje vasi dela lotili sami. Temeljito so očistili Malo Karlovico in v notranjosti razstrelili nekaj vodnih ovir. Uspeh je bil nepričakovan, saj so od tega leta visoke vode veliko hitreje odtekale in jezero je redno vsako leto presahnilo, kar jih je vzpodbudilo k nadaljnjemu delu, ki ga je začasno prekinila prva svetovna vojna (Kabaj, 1925: 32).

Leta 1921 je bila v Cerknici ustanovljena vodna zadruga, katere cilj je bil osušiti jezero. Pod vodstvom Hočevarja so do druge svetovne vojne, pretežno iz javnih sredstev, na jezeru izvajali osuševalne posege. Očistili, razširili in poglobili so vhode glavnim požiralnikom: Veliki in Mali Karlovici, Rakovskemu mostku, Kamenju, Nartam ter Svinjski jami ter razstrelili nekaj sifonov²² (Hočevar, 1940). Regulirali so struge: Stržena, Žerovniščice, Lipsenjščice, Tresenca, Goriškega potoka.²³ V načrtih je bila tudi poglobitev Stržena od Križa pri Rešetu do glavnih ponorov, s čimer bi strugo poglobili tudi za odvajanje nižjih vod, vendar tega niso storili (Hočevar, 1940).

Alojz Hočevar (1940) je ocenil, da je bil z osuševalnimi deli dosežen lep uspeh. Nekateri predeli v višjih legah so se osušili in tam so pričele rasti sladke trave, velike in srednje visoke vode so pričele hitreje odtekati, jezero ni več nastopilo do katastrofalnih višin. Franc Jenko (v Kranjc, 1986: 108) pa je menil, da je jezero po osuševalnih posegih odteklo za povprečno en mesec prej, njegov nivo pa se je le neznatno zmanjšal. Leta 1958 je Vodna skupnost Cerknica (14.06.1958) še dodatno regulirala Žerovniščico. V tem obdobju je bila regulirana tudi Lipsenjščica.²⁴ Kunaver (1961: 48) pa je zapisal, da so ljudje skrbeli, da so bili požiralniki po možnosti stalno odprti.

Že Gregor Kebe (1860) je ugotavljal, da je bilo ptic in rib več pred letom 1844, preden so izvedli osuševalne posege. Jožef Žirovnik (1898: 78 – 79) je pisal o zmanjšanem ulovu rib ob presihanju jezera koncem 19. stoletja. Kunaver (1961: 107) je zapisal, da je zaradi čiščenja požiralnikov in poglobitve nekaterih strug voda deloma hitreje odtekla, tudi do dvakrat na leto, zato je manj časa za ribjo drst in ribe pogosteje poginejo na suhem.

Rudolf Badjura (1930) je zapisal, da so z osuševalnimi posegi ustregli nekaterim tamkajšnjim posestnikom, ne da bi poprej vsestransko razmislili, če ne utegnejo imeti

²² Sifon je v večjem ali manjšem obsegu s skalovjem zoženi del podzemske struge v obliki črke 'U'. Sifoni so po mnenju Kunavra glavni krivci za zastajanje vode na kraških poljih (Kunaver, 1922: 101).

²³ V literaturi manjka podatek o regulaciji Cerkniščice.

²⁴ VGP Hidrotehnik o teh osuševalnih posegih nima dokumentacije, zato gre po vsej verjetnosti za ilegalne posege.

takšni posegi poleg dobrih tudi mnogo negativnih posledic. Uspeh tega nepremišljenega eksperimentiranja je bil le-ta, da če je že nekaj lokalnih interesentov v Cerknici na boljšem, so na slabšem prebivalci na Planinskem polju in je pričakovana gospodarska korist zato v celoti nič. Badjura se je vprašal, kaj so dela za osušitev Cerkniškega jezera prinesla in kaj to obeta turizmu, ki se je pri nas takrat komaj začel razvijati. Poprej veliko ribje bogastvo je nato domala uničeno. Nekdaj tako znamenita jezerska, v Sloveniji največja, favna ptic je bila domala tudi že skoraj uničena. Čudil se je temu, kako so Slovencem naravne znamenitosti na poti in kako so kratkovidni, ker ne vidijo, kako na veliko uničujejo naše najpomembnejše turistične znamenitosti. Cerknica z okolico je ena tistih naših redkih pokrajin, ki jim je narava dala ugodne pogoje, da bi jo mogli tujci obiskovati v celi sezoni in bi prinesla tolikšne dohodke, da bi odpravili revščino, ki jo daje slabo plodna zemlja. Pozval je Cerkničane, da naj se zganejo in ne dopustijo brezmiselno uničevanje tistega, kar bi lahko spremenili v bogat vir dohodkov. Uničiti že sto let slovečo turistično privlačnost bi bil greh, ki nam ga zanamci nebi nikdar odpustili, je menil in vprašal, mar je Blejcem že kdaj prišlo na misel, da bi svoje jezero osušili? Ognjen Bonacci (1986: 235) pa opozarja, da osuševalni posegi na kraških poljih vplivajo na znižanje podtalnice, kar povzroča velike ekološke probleme.

2.2.2. Posegi za ohranjanje vodnega minimuma v suši

Pavel Kunaver (1961: 106) je menil, da je Cerkniško jezero zelo zanimivo tudi za ribolov in ribogojstvo, saj le v malo katerem jezeru najdejo ribe toliko hrane kot v tem jezeru. Manj ugodno pa je, da voda odteče iz jezera in ribe bežijo ter se umikajo v struge. Največ jih ostane na kopnem kjer poginejo. Ob ponikvah so jih najprej lovili ljudje, ostanke pa so pobrale živali. Tako lov kot ribolov nimata več nekdanjega gospodarskega pomena.

Vekoslav Kebe (2001: 20 – 21) je zapisal, da so do druge svetovne vojne imeli ribolov ob visoki vodi in vodotokih v zakupu zakupniki. Prihajalo je do zapletov in tožb, saj so domačini v času presihanja jezera hoteli uveljavljati svoje ribolovne pravice.

Po koncu druge svetovne vojne so ukinili zakupništvo ribolovnih voda, ki so postale splošno ljudsko premoženje. Na vzhodnem predelu jezera je z ribiškimi okolišem upravljala Uprava gojitvenih lovišč LRS, na zahodnem predelu jezera pa je z ribolovno vodo jezera upravljalo Ribiško društvo Ljubljana (v nadaljevanju RDL). RDL si je

prizadevalo, da bi na Cerknškem jezeru preprečevali vsakokratno katastrofalen pogin rib ob presihanju (Jelačin, Ivo, 08.12.1955; RDL, 06.04.1956).

Že leta 1946 so cerknški ribiči in vaščani Dolenjega jezera zgradili manjši jez pred ponikalnico Rešeto, da bi rešili nekaj rib. Ker jezu niso vzdrževali, ga je voda čez nekaj let podrla (RDL, 14.09.1955).

Občinski ljudski odbor Cerknica (v nadaljevanju OLOC) si je od državnega sekretariata LRS, leta 1955 prizadeval, da bi v Cerknici ustanovili ribiško društvo, ki bi od RDL dobilo v upravljanje zahodni predel Cerknškega jezera, kjer bi lahko napravili manjše zaježitve za preprečitev popolnega presihanja jezera na tem predelu. Člani društva bi ob presihanju jezera tja reševali ribji živelj pred poginom (OLOC, 25.05.1955). RDL je leta 1956 pripravila predlog ribogojne sanacije Cerknškega jezera, po katerem bi pred požiralniki v Rešetu zgradili jez in s tem omogočili majhno stalno jezerce velikosti 9 ha tudi v suši. Jez bi napravili tudi pred Veliko in Malo Ponikvo, s čimer bi zagotovili vodo v Strženu. Prav tako bi v sami strugi Stržena zatrpali nekaj manjših požiralnikov. Z jezo pred Retjem pa bi omogočili vodotoku Žerovniščica, da bi se izlival v Stržen, kar bi vodostaj v Strženu še obogatilo. Struge, ki sicer niso bile primerne za pašo živine, bi bile v suši zalite, s čimer bi bila v suši voda tudi na zahodnem predelu jezera, kar bi omogočalo med drugim tudi napajanje živine in rabo v primeru požarov (RDL, 22.05.1956).

Leta 1956 je bil v Cerknici ustanovni občni zbor RDC. Na občnem zboru so okvirno razpravljali o nalogah društva (RDC, 01.07.1956). Delo izgradnje jezu v Rešetu je leta 1956 vodilo RDL, financirala pa Ribiška zveza Slovenije (v nadaljevanju RZS) (RDL in RZS, 01. 08.1956). Vaščani vasi Dolenje jezero so opozorili, da je zemljišče v Rešetu, na katerem gradijo jez, v lasti splošnega ljudskega premoženja Agrarne skupnosti Dolenje jezero. Z gradnjo jezu so pričeli brez predhodnega komisijskega ogleda, pri katerem bi prisostvovali tudi predstavniki vaščanov (Vaščani vasi Dolenje jezero, 28.08.1956). Okrajni ljudski odbor Ljubljana je na predlog vaščanov vasi Dolenje jezero nato razpisal vodopravno razpravo (Okrajni ljudski odbor Ljubljana, 05.09.1956). Predstavniki vaščanov na vodopravni razpravi niso imeli zahtevkov do zemljišča, ki bi ga zajemal ribnik (Okrajni ljudski odbor Ljubljana, 12.09.1956).

Če zajezen ribnik v Rešetu nima dotoka preko struge iz Stržena potem presahne (Gospodarič in Habič, 1979: 112). Sekretariat izvršnega sveta za kmetijstvo in gozdarstvo (10.05.1960) je zato na pobudo RZS imenoval odbor za proučevanje ribiških problemov na Cerknškem jezeru. Odbor je sprejel sklep, da RDC zgradi jezove pred

požiralnikom Retje in Ponikvo in s tem zagotovi dotok v ribnik Rešeto ter jez pred Češljenco (Odbor za proučevanje ribiških problemov na Cerkniskem jezeru, 12.10.1960). RDC je nato v letih 1961 in 1962 zgradila jezove pred požiralniki Češljenco, Ponikvo in Retjem (RDC, 22.03.1965).

2.2.3. Poseg stalnejše ojezeritve

Že pred prvo svetovno vojno je nameraval poznavalec naravnih lepot dunajski bogataš Kuppelwiesser spremeniti Cerknisko jezero v svetovno letovišče, vendar so bila pogajanja s Cerknjani neuspešna. Kuppelwiesser se je nato lotil urejanja zapuščenih in z malarijo okuženih Brionskih otokov ter jih namesto Cerkniskega jezera spremenil v eno od znamenitih in stalnih letovišč (Kunaver, 1961: 100 – 101).

Notranjska s svojimi naravnimi lepotami predstavlja velik turističen potencial, ki pa zaradi svoje nerazvitosti še ni prišel do izraza. To vrsto gospodarske dejavnosti pa bi lahko izkoristili, če bi presihajoče jezero ohranili čim bolj naravno s čisto in stalnejšo vodo, kar bi se tudi na Cerkniskem jezeru dalo doseči z manjšimi posegi (Mehle, 1962: 318 – 321). V šestdesetih in sedemdesetih letih minulega stoletja je prevladala želja po podaljšanju trajanja jezera ali celo po stalnem jezeru, saj večji del leta zaliti travniki kmetijstvu ne nudijo veliko. Med različnimi načrti je prevladal načrt Franca Jenka, ki je predvideval zatesnitev glavnih požiralnikov, s čimer bi jezero v mokrih letih postalo trajnejše, v sušnih letih pa bi za krajši čas še presahnilo. S tem projektom bi dosegli podobno stanje kot je bilo pred osuševalnimi posegi, ko jezero tudi po več let ni presahnilo. Kljub temu, da so mnogi strokovnjaki dvomili v uspešnost zatesnitev, so se odločili za poskusno tesnenje določenih požiralnikov, da bi videli, kaj se da napraviti (Habič, 1974: 37).

Po naročilu Občinske skupščine Cerknica in s finančno pomočjo Sklada Borisa Kidriča je inženir Franc Jenko, projektant Zavoda za vodno gospodarstvo SRS, v šestdesetih letih izdelal *Idejni projekt stalne ojezeritve Cerkniskega jezera*. Bistvo projekta je bil na poceni način izboljšati vodne razmere z zaježitvijo glavnih odtočnih jam. Trajnejše jezero bi bilo za gospodarstvo ugodnejše, saj bi omogočilo razvoj turizma in ribištva ter izravnalo vodni režim v porečju Save. Projekt stalnejše ojezeritve je bil utemeljen kot tretja možnost, saj sta bili obe drugi, osušitev in popolna akumulacija, predragi (Gospodarič in Habič, 1979: 104 – 105).

Vaščani Dolenjega jezera so imeli leta 1966 zbor volivcev, kjer so odločno nasprotovali posegom za zadrževanje vode ter se zavzeli za nadaljnje osuševanje jezera. Opozorili so, da niso seznanjeni z načrtom ojezeritve. Ojezeritev Cerkniškega jezera bi zelo poslabšala gospodarsko stanje, saj so v okoliških vaseh pretežno kmetje (Volilci volilne enote Dolenje jezero, 29.04.1966). Pavel Kunaver (1967 – 1968: 131 – 132) je podvomil v projekt stalnejše ojezeritve jezera, kajti pri zapiranju požiralnikov bi se odpirali nekateri stari v daljni preteklosti delujoči požiralniki.

SOC je dne 07.10.1967 sprejela *Sklep o graditvi investicijskega objekta: stalnejša ojezeritev Cerkniškega jezera*. Po preteku triletna poskusne dobe tesnitve bi izdelali dokončen investicijski program za ojezeritev jezera ter pripravili zazidalni načrt za gospodarsko, turistično-rekreativno in drugo izkoriščanje jezera, pri čimer bi bila ugotovljena skupna korist. Oškodovanim lastnikom zemljišč jezera bi pripadala odškodnina v skladu s predpisi (Ur.l. SRS, št.34/67).

Leta 1969 so zgradili dolg umetni rov v jamski sistem Velike Karlovice. Pred vhod so postavili železno zapornico, ki jo je možno ročno dvigati in spuščati, pred zapornico pa so postavili železne grablje za lažje čiščenje naplavin (Gospodarič, 1970). Zapornica je bila zgrajena z namenom regulacije odtoka vode v podzemski jamski sistem (Habič, 1974: 37). Glede na višino jezera in hitrost naraščanja ali upadanja gladine so določili režim upravljanja z zapornico. V nadaljnjih letih so nato povsem zabetonirali vhode v Malo Karlovice in Narte ter delno vhod v Veliko Karlovice. Zaradi nepredvidenih težav pri gradnji odtočnega kanala in zapornice se je gradnja zavlekla, stroški pa so se skoraj podvojili. Ko so gradili zapornico in tesnili glavne požiralnike, so v dnevnem časopisju potekale živahne razprave. Nekateri so ogorčeno protestirali, drugi so dvomili v uspeh, le malo pa jih je zagovarjalo poskusni poseg (Gospodarič in Habič, 1979: 105).

Popolna zatesnitev bi bila zaradi visokih stroškov neizvedljiva in problematična, saj bi se zmanjšala že tako omejena možnost odtoka visokih voda, ki po močnejših nalivih hitro napolnijo jezero do kritične višine, kar je potrdila tudi visoka voda spomladi leta 1972, ko sicer povodenj še ni nastopila. Kljub odprti zapornici in predvideni večji požiralni zmoglosti umetnega rova v Veliko Karlovice je bil zaradi zajezenih Nart in Karlovic odtok precej manjši. Takrat se je jasno pokazalo, da je treba spremeniti koncept nadaljnjega tesnenja požiralnikov (Habič, 1974: 53).

Poskusna izvedba stalnejše ojezeritve jezera je dokazala, da se je razlito jezero s tem v običajnih okoliščinah časovno podaljšalo, ob suši pa je še vedno presahnilo

(Habič v Kranjc, 1986: 110 – 111). Po zaježitvi so strokovnjaki ugotovili tudi očitnejše spiranje rovov, ki so bili pred tem zasuti z glino in drobirjem ter ob tem menili, da utegne sčasoma ta proces zmanjšati učinke tesnenja požiralnikov (Habič, 1974: 47).

2.2.4. Projekti za vodno akumulacijo polja

Že zgodaj so se pojavili tudi predlogi, da bi iz presihajočega jezera naredili akumulacijo, ki bi jo izkoriščali za pridobivanje električne energije. Prvi tak predlog je bil od inženirja F. Schenkla iz Dunaja leta 1912, vendar se mu je zaradi požiralnikov akumulacija zdela nezanesljiva. Po drugi svetovni vojni so se pojavili projekti za akumulacijo polja in sicer Jagodicev, Mlejniov in Šlebingerjev (Kranjc, 1986: 108).

Precej razprav in polemik tako med strokovnjaki kot tudi laiki pa je leta 1983 povzročil projekt *Večnamenska akumulacija Cerkniško jezero* profesorja Marka Breznika. Njegova osnovna zamisel je bila, da bi zgradili mogočen tesnilni nasip, ki bi potekal med Marofom in Goričico ter tako ločil jezero na dva dela in sicer na suhi ponorni del in akumulacijski del jezera. Če bi bil ta projekt izveden bi popolnoma spremenili pokrajino in hidrološko funkcijo jezera (Kranjc, 1986: 111). Projekt profesorja Marka Breznika je namesto presihajočega jezera obljubljal električno energijo, veliko količino pitne vode in turistični razvoj, na zahodnem delu pa osušene kmetijske površine. Na Breznikov projekt so se najostreje odzvali zagovorniki nedotaknjene narave in študentje Notranjskega študentskega kluba, saj bi s tem projektom uničili znamenitost (Razstresen, 1983: 11 – 14).

2.3. Obdobje poskusov varovanja presihajočega Cerkniškega jezera

Peter Trontelj (1993: 63 – 64) je menil, da se je lahko marsikdo upravičeno vprašal, zakaj Cerkniško jezero toliko časa ni bilo deležno nikakršnega zakonskega varstva. Po eni strani imamo v Sloveniji zavarovana bistveno večja območja, po drugi strani pa tudi številne manj pomembne naravne in kulturne znamenitosti. Po njegovem mnenju se je brez naravovarstvenih ukrepov območje dobro ohranilo, saj tako osuševalni posegi kot tudi posegi za zadrževanje vode niso bili usodni. K temu naj bi največ prispevala dvojna narava jezera, njegova muhavost in nepredvidljivost. Presihajoče jezero pa bi bilo potrebno zaradi vse večjih pritiskov različnih interesov na njegov ekosistem vendarle čim prej zavarovati.

2.3.1. Pomen mokrišča za ohranjanje raznovrstnosti

Mokrišče je skupno ime za zemljišča, ki tvorijo prehod med kopnim in vodnimi površinami. Ramsarska konvencija²⁵ določa, da so mokrišča območja močvirij s stalno ali občasno vodo. Osnovni življenjski utrip jim daje voda. Zaradi prehodnega značaja med kopnim in vodo so mokrišča pomemben življenjski prostor številnim rastlinskim in živalskim vrstam. Odlikuje jih izredna pestra biološka raznovrstnost. Njihovo stanje je v največji meri odvisno od kakovosti, pretoka in količine vode. Mokrišča so pomembna zaradi ekološkega, kot tudi iz gospodarskega in družbenega vidika. So naravni vodni zbiralniki kot vir pitne vode ter bogatijo podtalnico. Pomembna so zaradi očiščevanja odpadnih voda, saj delujejo kot naravne čistilne naprave. Mokrišča so lahko tudi privlačna za sprostitev in rekreacijo. Zaradi potreb človeka v prostoru, kmetijstva, razvoja tehnologije ter enostranskih razmišljanj, so mokrišča zelo ogrožena, nekatera pa so povsem izginila (Beltram, 1998: 8).

Primerjava rezultatov javnomnenjske raziskave Inštituta za družbene vede na Fakulteti za družbene vede v Ljubljani v zvezi z gradnjo avtocest v Sloveniji je pokazala, da se odnos družbe do mokrišč spreminja. Leta 1994 je 51,6 % anketiranih menilo, da je potrebno spremeniti potek trase v primeru kadar gradnja ceste naleteli na močvirje kjer gnezdijo redke ptice in sicer kljub dražji gradnji in daljši cesti. Tri leta kasneje se je odstotek anketirancev, ki so bili za spremembo trase v navedenem primeru povečal na 53,6 % (Kos, 1997).

Ramsarska konvencija poudarja potrebo po varovanju mokrišč in vzpodbudila k razmišljanju, da se v zadnjem času odnos človeka do mokrišč spreminja. Mokrišč ne moremo ohranjati le s formalnim varstvom, kot je denimo z ustanavljanjem zavarovanih območij, temveč tudi z ustreznim načrtovanjem, upravljanjem in rabo. Takšna območja tudi ne moremo izločiti iz širšega okolja, s katerim so vzajemno funkcijsko povezana. Zato je smiselno, da mokrišča ohranjamo tako, da skrbimo zanje in nadziramo naše posege tudi v širšem zaledju. Predvsem moramo paziti, da zaradi poseganja in spreminjanja vodnega režima ter prevelike obremenitve okolja ne porušimo naravnega

²⁵ Ramsarska konvencija oziroma Konvencija o močvirjih mednarodnega pomena je mednarodni sporazum, ki je bil sprejet leta 1971 v iranskem mestu Ramsar. Njen namen je ohranitev in sprejemljiva raba mokrišč na nacionalni ravni in uveljavljanje načel trajnostnega razvoja z mednarodnim sodelovanjem. V seznam mednarodno pomembnih mokrišč so bile do zdaj v Sloveniji uvrščene

ravnotežja. Slovenija je konvencijo sprejela leta 1992. S podpisom pogodbe Ramsarske konvencije in Konvencije o biološki raznovrstnosti smo se v Sloveniji obvezali ohranjati mokrišča. Predvsem bi morali spremeniti odnos in gledati nanj kot na pomemben življenjski prostor za rastline, živali in človeka (Beltram, 1998: 8). MOP bi moral pridobiti večjo politično podporo za odkup zemljišč, ki so v vlogi javne dobrine in namenjati materialna nadomestila lastnikom zaradi zmanjšane gospodarske vrednosti območij (Urbanc Berčič, 2001: 25).

Cerkniško jezero je največje slovensko ohranjeno mokrišče z največjimi trstišči. Uvrščeno je med ornitološko pomembna območja (Important Bird Area: IBA). Statusa mokrišča mednarodnega pomena (Ramsar site), ki ga določa Ramsarska konvencija, pa jezero še ni pridobilo. Kriteriji ki jih zahteva Ramsarska konvencija so zelo strogi, saj mora določeno območje imeti zastopane ogrožene vrste v dovolj velikem številu. Od izpolnjevanja teh pogojev je odvisno, ali bo določeno območje deležno mednarodne pozornosti in pritiskov ob morebitnem ogrožanju. Cerkniško jezero na naziv Ramsarske konvencije neuspešno čaka že več let (Trontelj, 1993: 65).

Do leta 1996 so opazovalci in preučevalci ptic na Cerkniškem jezeru ugotovili 229 vrst ptic, od teh jih 93 na tem območju tudi gnezdi. Presihajoče jezero je zato iz ornitološkega gledišča eno najpomembnejših območij v Sloveniji (Polak, 1996: 6). Iz seznama svetovno ogroženih ptic na jezerskih travnikih v izjemno velikem obsegu gnezdiijo kosci, v okoliških gozdovih gnezdeči orel belorepec se na jezeru prehranjuje, južna postovka pa je bila opazovana na preletu (Trontelj, 1993: 65). Iz seznama evropskih ogroženih vrst ptic na jezeru gnezdi mala in velika bobnarica, raca kostanjevka, črna štoklja, orel kačar, mala in grahasta tukalica, pisana penica in rjavi srakoper. Jezero je pomembno tudi za seleče ptice in tiste, ki tod prezimujejo (Polak, 1996: 6). Na raziskovanem območju Cerkniškega polja je bilo najdenih 141 mehkužcev, od katerih je bilo 135 vrst polžev in šest vrst školjk. Kuščer je ugotovil, da so posebna zanimivost polži iz podzemeljskih vod v okolici jezera. Našel je nekaj endemnih²⁶ rodov in vrst (Bole, 1979: 204 – 205). Drovernikov (1979: 240, 254) opis Cerkniškega jezera z okolico, kljub precejšnji omejitvi raziskovanja, vsebuje 428 vrst hroščev. Našli so tri endemne vrste jamskih hroščev. Metuljev so na Cerkniškem ugotovili 121 vrst, kar predstavlja 67 % vseh dnevnih vrst v Sloveniji (Carnelutti, 1979: 260). Cerkniško

Sečoveljske soline in Škocjanske jame (Zgibanka Ramsarska mokrišča v Sloveniji, ki jo je izdal Odbor za Ramsarsko konvencijo pri Upravi RS za varstvo narave, Ministrstvo za okolje in prostor, leta 2000).

²⁶ Endemičen pomeni omejen na določen kraj.

polje je eno od najpomembnejših območij za dvoživke v Sloveniji. Na tem območju živi osem vrst dvoživk, najpogostejše so: navadna krastača, zelena žaba, rjavi žabi rosnica in sekulja ter navadni pupek (Veenvliet, 2001: 2). V Cerknškem jezeru in pritokih živi 13 vrst rib (RDC, 2001). Dve vrsti rib - menek in linj – sta ogroženi vrsti rib v Sloveniji (RZS)²⁷. Štiri vrste rib – rdečeperka, krap, šarenka in ostriž – so priseljene (RDC, 2001). Na jezeru je eno največjih trstišč v Sloveniji. Na tem območju je kar nekaj ogroženih in redkih vrst rastlin, kot so: streluša, srednja rosika ter tod pogosti močvirski ušivec in grint. Na jezeru so le tisti deli sorazmerno naravno ohranjeni, kjer se voda zadržuje najdlje (Skoberne v Kebe, 2001: 33 – 35).

2.3.2. Ustanavljanje zaščitenega območja

Prvi predlogi za zavarovanje kraškega porečja Ljubljance segajo v leto 1965 in so nastali zaradi ogorčenja in protesta naravoslovcev in naravovarstvenikov do načrtov za vodno akumulacijo polja in pridobivanje električne energije. Zavod za spomeniško varstvo SRS je pripravil predlog za zavarovanje slovenskega krasi *Vzhodni kraški park*, ki naj bi med drugim obsegal tudi Cerknško jezero. Vendar pa predviden park ni prišel v zavest domačinov in občinskih funkcionarjev. Leta 1984 pa je Skupščina kulturne skupnosti OC sprejela sklep, s katerim je predlagala republiški skupščini, da izvede postopek za razglasitev NRP (Puc, 1984: 115 – 118). Matjaž Puc (1984: 116 – 117) iz Zavoda SRS za varstvo naravne in kulturne dediščine je takrat menil, da bi bilo treba razmisliti, da bi vsaj nekaj betonskih pregrad na Cerknškem jezeru, ki so se izkazale za nekoristne, odstranili.

Domnevno leta 1985 je nekdo izkopal strugo do umetne zapornice (RDC, 20.04.1986) in s tem omogočil, da je umetna zapornica lahko požirala poleg visokih voda tudi srednje visoke vode Cerknškega jezera. V tem obdobju je tudi nekdo poškodoval tesnili v Veliki in Mali Karlovinci.²⁸ Domnevno od leta 1985 do konca 80. let minulega stoletja je bila umetna zapornica vseskozi odprta,²⁹ kar je povzročilo, da je Cerknško jezero pričelo presihati po večkrat na leto.

²⁷ Ribiška zveza Slovenije je izdala plakat: Ogrožene sladkovodne ribe v Sloveniji. Na plakatu ni napisano leto izdaje. Po vsej verjetnosti je bil plakat izdan v začetku devetdesetih let minulega stoletja.

²⁸ VGP Hidrotehnik o teh osuševalnih posegih nima dokumentacije, zato gre po vsej verjetnosti za ilegalne posege.

²⁹ Iz dokumenta Občine Cerknica Zapisnika delovnega razgovora v zvezi s problematiko gospodarjenja z objekti in napravami na Cerknškem jezeru z dne 26.05.1988 je razvidno, da med Krajevno skupnostjo

Leta 1986 je bil izdelan predlog za izdajo zakona o Notranjskem kraškem parku, vendar zaradi neusklajenosti interesov ni prispel v skupščino. Občine sicer takrat parku načeloma niso nasprotovale, vendar so izrazile skrb zaradi nejasnih določil glede omejitev v kmetijstvu in gozdarstvu (Ogorelec: 1999: 9 – 10). Zavod SRS za varstvo narave je leta 1991 jezero uvrstil v Inventar najpomembnejše naravne dediščine Slovenije. Leto kasneje je Ljubljanski regionalni zavod za varstvo naravne in kulturne dediščine pripravljala strokovne osnove za odlok o razglasitvi Cerknškega jezera za naravno znamenitost, ki naj bi ga sprejela OC. Občina je kasneje svoj namen opustila, ker je na državnem nivoju prišlo do odločitve o ustanovitvi NRP (Trontelj, 1993: 63 – 64).

Vaški odbor Dolenjega jezera (24.09.1991) je na SOC naslovil zahtevo za odstranitev vseh umetnih pregrad v Jamskem zalivu ter sprožitev pravnega postopka zoper RDC, da na svoje stroške odstrani vse jezove v strugah, ki jih je napravila v preteklosti. SOC je leta 1992 sprejela *Sklep o razveljavitvi sklepa o graditvi investicijskega objekta Stalneje ojezeritve Cerknškega jezera*. V sklepu je bilo zapisano, da je potrebno takoj odstraniti pregrado v Mali Karlovinci in postopoma na Veliki Karlovinci ter pristopiti k odstranitvi ostalih pregrad oziroma naprav. Upravljavca VGP Hidrotehnik bi v tem času zagotovil strokovno upravljanje z zapornico (Ur.l. RS. št. 27/92). Izvajalec je nato odstranil tesnilo v Mali Karlovinci in jez pred Veliko Ponikvo. RDC (04.10.1992) je VGP Hidrotehnik obvestila, da bi se moral le-ta posvetovati z ribiči in da je nekatera dela opravil brez soglasja ribičev.

S projektom NRP se je konkretnije pričelo ukvarjati podjetje Area iz Cerknice leta 1992 (Mavrič, 1992). Sprva naj bi park obsegal 60.000 ha (prav tam) in naj bi segal v občine: Cerknica, Ilirska Bistrica, Postojna in Logatec (Drewry, 1992: 5). Najprej so načrtovali pripraviti varstveni program, nato pa razvojnega, zabeležiti vse interese ter narediti finančni izračun (Mavrič, 1992). V Arei so se lotevali različnih dejavnosti: kmetijstva, vodnega gospodarstva, industrije, poselitve, infrastrukture, lovstva, ribištva, rekreacije in turizma. Temeljna naravnost je bila preprečitev ekstremnih gradenj in ohranjanje tradicionalen način življenja domačinov (Drewry, 1992: 5). V oktobru 1993 je bil v postopku sprejetja odlok o Cerknškem jezeru kot naravni znamenitosti (Mavrič,

Cerknica in Območno vodno skupnostjo Ljubljana - Sava konec 80. let minulega stoletja ni bilo pogodbe o upravljanju z umetno zapornico.

1993: 28). Sprva je pristojnost ustanavljanja parkov sodilo pod Ministrstvo za kulturo (DOPPS)³⁰, od leta 1994 pa je bil naročnik projekta MOP (Luskovec, 1999: 3).

Leta 1995 naj bi bile v projekt bodočega NRP vključene poleg že omenjenih občin še občini Loška dolina in Pivka³¹. Za celotno območje NRP so predlagali, da bi ga UNESCO zavaroval kot MAB (Man and Biosphere: Človek in biosfera) rezervat in biosferno območje (Mahne in Škrbec, 1995: 20 – 21). Mladen Berginc³² (1995: 12) je takrat menil, da je Area pripravila strokovne podlage predvsem glede razvojnih vprašanj in za promocijo parka. Manjkalo je še ustrezen pravni akt, ki bi bil nujen kot predlog vladi, ki bi ga nato le-ta predlagala parlamentu v obravnavo in sprejetje.

Leto kasneje je pobudo ustanavljanja NRP prevzel naslednik Aree NEC in v okviru programa Life (življenje) na Slivnici pripravil delavnico s predstavniki interesnih skupin o upravljavskem programu za Cerknisko jezero in Rakov Škocjan. NEC je predstavil Cerknisko jezero in Rakov Škocjan z vidika ocene naravovarstva ter rezultate ankete s prebivalci območja in interesnimi skupinami. Namen in vsebinska zasnova upravljalškega plana je bila: varstvo, rekreacija, sistem planiranja in izvedbeni del. Projekt je imel naslednje cilje: preživetje človeka na tem prostoru z ohranjanjem narave, ustvarjanje boljših pogojev za življenje in promocijo ter ustvarjanje skupne identitete (NEC, 07.05.1996). Nato je NEC pripravil *Plan upravljanja za naravni spomenik Rakov Škocjan in Cerknisko jezero*. V planu so bila za Cerknisko jezero predvidena območja s petimi varstvenimi režimi. Plan je vseboval predlog Odloka za začasno razglasitev Cerkniskega jezera za naravno znamenitost, ni pa določal posameznih nosilcev določenih ukrepov (NEC, oktober 1996).

V letu 1998 so na izrecno zahtevo nizozemske vlade, ki je sofinancirala ustanavljanje NRP s projektom MATRA³³, morali zamenjati projektno vodstvo. Ustanavljanje parka je pod imenom Regijskega parka Snežnik (v nadaljevanju RPS) prevzel MOP. Poslanec SDS Bogomir Špiletič je v začetku leta 1999 na vlado naslovil pisno poslansko vprašanje. Po njegovih trditvah so Vlada RS, Ministrstvo za kulturo, MOP in OC od leta 1992 do 1999 zasebnemu podjetju Area iz Cerknice izplačali okrog pol milijona nemških mark za projekt NRP in menil, da vloženi denar ni dal želenih rezultatov. Predlagal je, da vlada izvede revizijo porabe denarja ter v primeru

³⁰ Zloženka DOPPS-a nima podatkov o času izdaje. Najbrž je bila izdana leta 1993.

³¹ Iz Občine Cerknica sta nastali občini Cerknica in Loška dolina. Iz Občine Postojna sta nastali občini Postojna in Pivka.

³² Mladen Berginc, diplomirani pravnik, je bil tisti čas namestnik direktorice v Upravi za kulturno dediščino na Ministrstvu za kulturo, kasneje pa podsekretar na Ministrstvu za okolje in prostor.

negospodarne porabe proračunskih sredstev sproži ustrezne postopke zoper odgovorne v pristojnih ustanovah, neupravičeno porabljeni denar pa bi vrnil. Predstavnica MOP-a Alma Vičar je javno povedala, da v primeru NRP kljub dolgoletnim pripravam niso imeli pripravljenega niti osnutka zakona. Po uradnih podatkih so do tedaj za projekt namenili že več kot 64 milijonov tolarjev, po neuradnih podatkih pa okrog en milijon nemških mark. Minister MOP-a Pavel Gantar je v odgovoru na poslansko vprašanje dejal, da so izdelani projekti pripomogli k boljšemu poznavanju naravovarstvene vrednosti območja in iskanju novih razvojnih možnosti bodočega parka. Minister je odgovoril le, koliko sredstev so porabili od leta 1994 in ne od leta 1991. Prav tako ni odgovoril na vprašanje, kdo in kako je prejel denar, zakaj ni bilo javnih razpisov ter kdo je za to odgovoren (Luskovec, 1999: 3). Ker se je minister Pavel Gantar odgovoru na poslansko vprašanje izmikal, je poslanec Špiletič nato zastavil dodatno poslansko vprašanje. Kljub porabi vloženega zneska rezultatov namreč ni, razen okoljske škode, na katero opozarjajo cerkniški ribiči (Eržovnik, 1999: 6).

Biolog Martin Schneider Jacoby, predstavnik Fundacije Europaisches Naturerbe (Varstvo evropske naravne dediščine) iz Nemčije je že leta 1992, ko je sodeloval z DOPPS-om, Areo in ministrstvi v projektu Cerknisko jezero, svaril pred osuševanjem mokrišč. Menil je, da so v Nemčiji v preteklosti pokrajino povsem spremenili in izsušili močvirja. Zaradi kompleksnega uničevanja narave se stanja ne da takoj izboljšati. Razmere se še slabšajo in živalske vrste izumirajo. Zdaj morajo ogromno plačevati, da bi popravili številne negativne posledice. Populacije prosto živčih živali so v Nemčiji postale tako šibke, da bi bile obsojene na propad, če nebi imele zaledja v drugih državah. Zato se čutijo dolžne podpirati mednarodno sodelovanje in delati na promociji. Izrazil je bojazen, da so tudi v Sloveniji nekatere živalske vrste vse bolj ogrožene (Luskovec, 1992: 35).

Darja Kocbek (1993: 31) je menila, da je Cerknisko jezero naravni pojav, ki ga ne znamo dovolj ceniti, kar dokazuje današnje stanje. Kljub številnim dragim projektom danes jezero presahne večkrat na leto, kar se v preteklosti ni dogajalo. Tudi z ustanavljanjem NRP se jezeru ne obeta ravno lepa prihodnost. Po tem projektu je sicer predvidena vzpostavitev naravnega stanja, vendar načrtovalci ne upoštevajo predhodnih osuševalnih posegov.

Mladen Berginc (1995: 12) je leta 1995 kot takratni predstavnik Ministrstva za kulturo dejal, da je Slovenija po svojem površinskem deležu zavarovanih območij nekje

³³ MATRA: Maatschappelyke Transformatie (družbena preobrazba) (MOP – UVN: 1999:8).

na sredini evropske lestvice. Pri nas je bilo zavarovanih nekaj manj kot 8 % nacionalnega ozemlja. Težnje Evropske zveze so, da ima država vsaj 20 % zavarovanega ozemlja. Takšen delež zavarovanega območja bi lahko dosegli z ustanavljanjem regijskih parkov. Naravne vrednote bi bilo treba čim prej zavarovati, saj tako rekoč vsak dan bolj izginjajo in če ne bomo ukrepali hitro, bo prišlo do nepopravljive škode.

Nada Mavrič (1997: 10) je zapisala, da kaj ko večina dobrih zamisli ostane zgolj na papirju, življenje pa gre svojo pot. Že leta poslušajo razlage o mnogih pozitivnih in tudi nekaj negativnih platih regijskega parka. Domačin Edo Švigelj je ob tem dejal, da so veliko denarja zapravili za nekakšne raziskave, od tega pa nihče nič nima in ne verjame, da se bo v času njegovega življenja kaj spremenilo. Kljub temu, da so zemljišča presihajočega jezera v zasebni lasti od kmetov, obiskovalci na jezeru parkirajo, kampirajo in ropajo njegovo bogastvo, za kar ni bil še nihče kaznovan. Ko so pa ribiči pred časom naredili en majhen jez, da bi ohranili ribe, »pa je bil cel hudič«. Projekt parka in poraba denarja zanj je šla hudo do živega tudi Jožetu Uletu iz Otoka, ki je menil, da jim park ne bo nič dal, namreč vas Otok takrat ni imela vodovoda in telefonov. Otočan Janko Mulec pa je takrat dodal, da je elektrika največji problem, saj je »tako zanič, da stroji sploh ne delajo«.

Marjana Triler (1997) je zapisala, da marsikoga moti, ker projekt NRP kljub dolgoletnim pripravam še vedno ni imel nikakršne oprijemljive praktične vizije in ostaja zgolj ideja na papirju. Zaradi porabljenega denarja je bilo utemeljeno nezadovoljstvo tistih, ki so menili, da bi za ta denar lahko uredili kanalizacijo in čistilno napravo v Dolenji vasi. Po mnenju Marjane Triler (1998) so bili v *Planu upravljanja za naravni spomenik Rakov Škocjan in Cerknjsko jezero* pripravljeni tako nestrokovni predlogi, da so cerknjski ribiči na NEC poslali protestno pismo. Projektanti parka so namreč predlagali ribolov z mrežami, kar naj bi bilo »skregano z zdravo pametjo«. Prav tako je projektante motilo reševanje rib. Neznana avtorja (N. N., 1996) sta v pripombah omenjeni plan ocenila kot: površen, nestrokoven, nerazumljiv, z nejasnimi cilji.

Leta 1997 sta MOP Uprava RS za varstvo narave (v nadaljevanju UVN) in podjetje Oikos predstavila strokovne osnove za vzpostavitev Notranjsko-snežniškega regijskega parka ter nakazala nekatere predloge za nadaljnje aktivnosti. V takratnih študijah so bili natančneje določeni le naravovarstveni cilji, usmeritve ter ovrednotenje naravne in kulturne dediščine. Meje parka niso bile še določene, manjkalo je prostorski

plan, predlagali pa so rezervat za ptice. Park bi bil predvidoma ustanovljen z zakonom, ki bi določal upravljavca parka in način financiranja (MOP UVN in Oikos, 25.02.1997).

Oktober 1997 je bilo v Cerknici javna predstavitev zaključka projekta Life o ustanovitvi Notranjsko-snežniškega regijskega parka, ki ga je pripravil MOP. Opredeljena so bila naslednja prednostna področja: kmetijstvo, turizem, stavbarstvo in načrti upravljanja. Ker se je v Ilirski Bistrici in ostalih delih primorskega krasi izkazalo, da je za njih poimenovanje in poistovetenje z Notranjsko regijo neuresničljivo, je bil podan predlog, da se park preimenuje v Snežniški park. Med podprojekti je bila tudi priprava *Plana za naravni spomenik Rakov Škocjan in Cerkniško jezero*, ki ga je izvajal NEC. Kot del tega podprojekta je bilo na Cerkniškem jezeru izvedeno »naravovarstveno čiščenje požiralnikov in sifonov za potrebe ustvarjanja naravovarstvenega ravnovesja« (MOP, Urbanistični inštitut RS, 06.10.1997).

V septembru 1998 je bila v Postojni delavnica *Integrirani cilji v sklopu priprave plana upravljanja in razvoja regijskega parka Snežnik*. Namen delavnice je bil povezati posamezne področne cilje v celoto, ki bi omogočali ustrezen razvoj ter bi hkrati varovali izjemno naravno in bogato kulturno izročilo na tem območju. V Sloveniji naj bi ustanovili pet regijskih parkov³⁴, med katerimi naj bi bil največji RPS s površino 767 km². RPS naj bi obsegal območje sedmih občin, poleg že omenjenih še Bloke³⁵ (MOP, 28.08.1998). Na delavnici v Postojni je državni podsekretar MOP-a Mladen Berginc povedal, da v omenjenem ministrstvu intenzivno pripravljajo zakon o varstvu narave. Takrat je dejal, da ne vidi težav, da nebi snežniškega parka proglasili v načrtovanem roku konec leta 1999 (Rogelj Petrič, 1998: 14).

MOP je decembra 1998 izdelal poročilo o stanju projektov v zvezi z ustanavljanjem parkov. Za RPS so bile naravovarstvene podlage izdelane, strokovne podlage pa le delno s projektom MATRA. Študije o ekonomskem vrednotenju še ni bilo. V okviru projekta MATRA je bila izdelana ocena stanja gospodarstva in ustanovljen projektni svet. Ekonomsko vrednotene študije ni bilo, usklajevanje z resorji in občinami je potekalo in izdelovali so načrt upravljanja. Izdelana gradiva naj bi zadoščala za pripravo osnutka zakona. Problem pa je bil uskladitev različnih interesov v prostoru (MOP, 21.01.1999).

³⁴ Kraški regijski park, ki zajema Škocjanske jame, je bil ustanovljen leta 1996. Poleg Regijskega parka Snežnik naj bi ustanovili tudi regijske parke: Regijski park Kočevje-Kolpa, Regijski park Pohorje ter Karavanško-Kamniško-Savinjski regijski park.

³⁵ Iz Občine Loška dolina sta s 01.01.1999 nastali dve občini in sicer Bloke in Loška dolina.

MOP UVN je januarja 1999, v okviru projekta MATRA, pripravil Inventarizacijo in vrednotenje. Namen gradiva je bil javnost seznaniti z opravljenim delom ter zbrati odzive in predloge za dopolnitve. Površina predvidenega parka naj bi bila okrog 1000 km² in bi segal tudi v Občino Loški potok. V dokumentu Inventarizacija in vrednotenje so bili na podlagi morfološke kategorizacije vodotokov po naravovarstvenem pomenu, ki jo je izdelal Vodnogospodarski inštitut, med naravne in sonaravne vodotoke s pretežno ohranitvijo naravnega značaja razen Cerkniščice uvrščeni vsi vodotoki Cerkniškega jezera (MOP, UVN, 12.01.1999).

Konec januarja 1999 je bila v Postojni delavnica pod naslovom *Od ciljev k ukrepom*. Glavni cilji so bili na področju varstva narave, okolja in kulturne dediščine ter cilji razvoja (MOP UVN, 14.01.1999). Mladen Berginc, podsekretar na MOP-u, je dejal, da je država za ustanovitev RPS do tedaj porabila že približno sto milijonov tolarjev. Prišlo je do pomembne novosti, saj bi RPS ustanovili z vladnim predpisom in ne z zakonom, kar bi poenostavilo in skrajšalo postopke. Pravna osnova za ustanovitev parkov naj bi bil Zakon o ohranjanju narave. Dejal je, da če bi končali z vsebinskimi pripravami, bi lahko RPS razglasili že leta 2000 (Šajn, 1999: 8).

Junija 1999 je bila v Postojni, v sklopu priprave plana upravljanja in razvoja RPS delavnica na temo *Ukrepi po območjih*. Namen delavnice je bil zlasti pregledati in komentirati predloge splošnih ukrepov in ukrepov po posameznih območjih parka, ki so jih pripravili člani delovne skupine (MOP, 10.06.1999).

Na junijski seji Občinskega sveta OC leta 1999, ko so predstavniki MOP-a predstavili prednosti in omejitve, ki bi jih prinašal RPS, so imeli cerkniški svetniki ugovore v zvezi z imenom parka in dotedanjo porabo proračunskih sredstev, ki jih je sprožil že vodja poslanske skupine SDS Bogomir Špiletič v DZ RS. Špiletiču še ni uspelo izvedeti vseh podatkov. Državni podsekretar MOP-a Mladen Berginc je zavračal očitke o negospodarni rabi proračunskih sredstev. Župan OC Valentin Schein je dejal, da bo vztrajal, da bo sedež uprave parka v Cerknici (Triler, 1999: 9).

UVN je oktobra 1999, ob zaključku projekta MATRA, izdala obsežno publikacijo: Regijski park Snežnik – Izhodišča za načrt upravljanja, ki je bila nadgradnja Inventarizacije in vrednotenja. V publikaciji so med drugim predvideli revitalizacijo vodotokov (MOP, UVN, 1999). Alma Vičar (2000: 4), predstavnica MOP-a, je dejala, da bodo priprave pri ustanavljanju RPS potekale dlje kot so načrtovali v začetku leta 2000 in sicer zaradi postopkov, ki morajo biti izvedeni po Zakonu o ohranjanju narave.

Janez Kopač (2001: 1), minister MOP-a, je marca 2001 zapisal, da so na srečanju z župani občin, katerih naj bi obsegal park, ocenili, da če nebi bilo večjih težav, bi lahko park ustanovili leta 2002. V letu 2001 je bilo za ustanavljanje parka predvidenih kar štirikrat več sredstev kot leta 2000. Slabo tretjino od 20 milijonov tolarjev je bilo leta 2001 predvidenih za izobraževalne, naravovarstvene in informativne projekte. MOP je oktobra 2001 pripravil osnutek Uredbe RPS (v nadaljevanju URPS) za razpravo s predstavniki občin (Ogorelec, 2001: 3). Konec leta 2001 in v začetku leta 2002 so razprave o osnutku URPS potekale z župani in v občinskih svetih vseh osmih občin (Uredništvo Park Snežnik, 2001: 1; Polak, 2002a: 3).

Marca 2002 je v okviru ustanavljanja RPS potekal sestanek predstavnikov MOP-a z župani iz občin nastajajočega parka. Sprejeli so načelni predlog glede nove meje bodočega parka. Iz predvidenega parka so izločili nekatera naselja iz posameznih občin, povsem pa so izločili Občino Loški potok. Delovni osnutek URPS naj bi bil v kratkem pripravljen za usklajevanje z ministrstvi (Polak, 2002b: 3).

Državni zbor RS je v letu 1999 sprejel Nacionalni program varstva okolja³⁶. Eden od treh prednostnih ciljev okoljske politike naj bi bil tudi ohranjanje biotske raznovrstnosti. Sprejeta je bila usmeritev postopnega povečanja zavarovanih območij na okrog 30 % državnega ozemlja. Vlada RS naj bi v skladu s programom dela URPS sprejela v letu 2002 (MOP, 2002a).

V osnutku URPS je v prvem členu določeno, da se park ustanovi z namenom, da se zavaruje naravne vrednote in ohrani obstoječo biotsko in krajinsko raznovrstnost ter regijsko značilne ekosisteme. Na Cerkniskem jezeru so predvideni strogi naravni rezervati in naravni rezervati³⁷. V strogem naravnem rezervatu bi bili prepovedani kakršnikoli posegi in dejavnosti, v naravnem rezervatu pa bi bili prepovedani posegi v prostor in določene omejitve glede obiska. (MOP, 2002a). Menim, da v osnutku URPS ni ničesar predvidenega za izboljšanje obstoječega stanja, kljub temu, da je Slovenija leta 1992 v Riu de Janeiru podpisala Konvencijo o biološki raznovrstnosti³⁸ in jo ratificirala leta 1996. Ta mednarodni predpis določa obveznosti, ki jih mora država pogodbenica izpolniti, med katerimi je tudi ta, da je potrebno obnavljati in vzpostavljati prvotno stanje v degradiranih ekosistemih ter posvečati skrb za izboljšanje stanja ogroženih vrst (Lebez Lozej, 2001). Absurdno bi bilo s strogim rezervatom zavarovati

³⁶ Nacionalni program varstva okolja (Ur.l. RS, št. 83/99).

³⁷ Stroge naravne rezervate in naravne rezervate opredeljuje Zakon o ohranjanju narave.

³⁸ Konvencija o biološki raznovrstnosti (Ur.l. RS, št. 30/96, MP št.7).

degradirana območja, kot denimo Levišča z reguliranim Tresencem. Prav tako po predlagani uredbi Zavod za ribištvo Slovenije³⁹ nebi smel v Leviščih reševati rib pred poginom, kar bi bilo v nasprotju z Zakonom o sladkovodnem ribištvu⁴⁰.

Valentin Schein, takratni župan OC, je menil, da je bilo - zaradi vse večjega razhajanja med občinami, nenehnega spreminjanja meja, imena parka, posameznih režimov varovanja, nejasnosti zaradi sedeža parka in neupoštevanja pripomb - vse manj možnosti, da bi OC podprla URPS. Z ustanovitvijo NRP bi se OC zavarovala kot parkovna občina z različnimi kategorijami varovanja posameznih predelov, s čimer bi zagotavljali zadovoljevanje vidikov trajnostnega razvoja in kmetijske politike. Odlok o NRP (v nadaljevanju ONRP) naj bi s splošnimi varstvenimi normami temeljil predvsem na dogovoru z lastniki zemljišč in njihovimi upravljavci. Namen ONRP je zaključiti splošno razpravo, ki je bila dolgotrajna in izčrpana ter bi omogočili prehod na konkretne oblike varovanja naravne in kulturne dediščine. (OC, 29.03.2002). NRP naj bi obsegal celotno območje OC, razen območij naselij, cest in železnic. Natančnejše meje naj bi bile določene na podlagi topografskih kart in s potekom parcelnih mej. Na Cerkniškem jezeru so bili predvideni naravni rezervati. Park bi ustanovili z namenom, da bi varovali, ohranjali in raziskovali naravne in kulturne vrednote ter omogočili pogoje za razvoj in življenje prebivalcev v občini (OC, 29.03.2002). MOP je glede ustanavljanja NRP izrazil mnenje, da občinski odlok ne bo negativno vplival na nadaljevanje ustanavljanja RPS (MOP, 29.04.2002). Osnutek ONRP je bil nato v 60-dnevni javni obravnavi in predstavitvi (Ur.l. RS, št.40/02). Na javni obravnavi je bilo malo pripomb. Občinski svet OC je julija 2002 sprejel ONRP (Škrinjar, 2002: 7).

MOP je sklenil, da zaradi strokovnih, kadrovskih in drugih zmogljivosti v prihodnjih dveh letih svoje moči usmeri v izvajanje projekta Natura 2000. Ustanovitev RPS pa bi lahko sledila kot kasnejša nadgradnja in izvajanje projekta Natura 2000 (Ogorelec, 25.11.2002).

³⁹ Zavod za ribištvo Slovenije je naslednik Uprave gojitvenih lovišč LRS.

⁴⁰ Zakon o sladkovodnem ribištvu (Ur.l. SRS, št. 25/76).

Fotografija 1: **Odrpta in očiščena umetna zapornica**



Fotografija Metod Korošec

Z umetno zapornico upravlja VGP Hidrotehnik (VGP Hidrotehnik, 28.09.2001). VGP Hidrotehnik ima za upravljanje z zapornico pravilnik, po katerem naj bi bila zapornica odprta od prvega maja do prvega oktobra zaradi košnje ter v primeru določenega višjega vodostaja zaradi preprečitve katastrofalne poplave (VGP Hidrotehnik, 07.03.1994). V zadnjih letih je umetna zapornica vse skozi odprta in redno čiščena, zaradi česar je odtok vode iz Cerkniškega jezera pospešen.

3. KOMPLEKSNA INTERPRETACIJA ODNOSA DRUŽBE DO PRESIHAJOČEGA CERKNIŠKEGA JEZERA

3.1. Družbena konstrukcija realnosti in Cerkniško jezero

V novejšem obdobju se je pričelo kazati »Valvasorjevo jezero« v obliki nostalgije. Kljub temu je težko razložiti, zakaj so si tudi tisti, ki so se proglašali za okoljevarstvenike, prizadevali jezero osuševati? Osuševanje jezera naj bi bilo po njihovem mnenju tako rekoč varovanje te znamenitosti, kar je seveda zgrešeno. Kako je torej možno, da so imeli osuševalne posege za varovanje? Pri pojasnjevanju teh problemov nam lahko priskoči na pomoč teorija družbene konstrukcije realnosti.

Ameriški sociolog Harold Garfinkel, utemeljitelj etnometodologije, je pojasnjeval, da smo vsi ljudje neprestano vključeni v družbeno konstrukcijo realnosti. Za etnometodologijo pomeni opisati neko situacijo hkrati tudi ustvariti situacijo. Poudarek je na procesu konstruiranja ter na poskusu definiranja situacij. Etnometodologija preučuje bolj individualno raven vsakdanjega življenja in izhaja iz podobe delujočega posameznika, ki neprestano usmerja pozornost na posebne indekse kvalitete situacije. Družbeno življenje se neprestano ustvarja z uporabo jezika. Večina človekovih dejanj in interakcij je refleksivnih, kar je način človekovega organiziranja družbenih dogovorov. Refleksivno vedenje vzdržuje in okrepi poznavanje, tudi če ni pravilno (Haralambos, 1989).

Etnometodologija pomeni proučevanje metod in tehnik, ki jih uporabljajo ljudje v medsebojnih interakcijah. Ko so ljudje v interakcijah drug z drugim, stalno uporabljajo nekakšne metode. Etnometodološka analiza razvija pojme in načela, ki naj bi pojasnili, kako se pri ljudeh ustvarja in spreminja občutek družbene urejenosti, kako ljudje konstruirajo določene družbene realnosti. Osrednje vprašanje etnometodologije je vprašanje družbenega reda. Številne sociološke perspektive so soglasne, da dejansko obstaja neka oblika družbenega reda in da ima le-ta objektivno realnost. Etnometodologi trdijo, da sociologi, ki so zagovarjali klasične sociološke smeri, niso razumeli narave družbene realnosti. Družbeni red torej ni družbena realnost sama na sebi, temveč je vselej odvisen od razlag in interpretacij, ki jih dosegajo člani družbe. Družbeni red se sestoji iz konstruktov, družbenih razlag in interpretacij ter se vzdržuje z uporabo metod, ki dajejo akterjem občutek, da delijo skupno realnost. Nobena družbena situacija ni dovršena, nadaljuje se v prihodnost, pri čimer ni mogoče napovedati v katero smer se bo

nadaljevala. Univerzalno tolmačenje družbenega sveta, ki bi veljalo za vse skupine ljudi, ne obstaja, kajti vsaka skupina ima svoj referenčni okvir, ki se lahko le delno prekriva z drugim referenčnim okvirjem. Družbeni red postane namišljen, kar omogoča, da je mogoče družbeni red oziroma svet opisati in pojasniti. Ljudje potrebujemo občutke družbene urejenosti. Ideja indeksnosti kot analitičnega procesa je, da ne obstaja neka jasna definicija pojma. Indeksikalni izrazi so edini vir informacij družbenega življenja, so različni v različnih situacijah in niso objektivni. Pomen besede je vedno indeksiran na nek kontekst, zato je potrebno vse opise interpretirati v okviru določenega konteksta. Brez poznavanja teh kontekstov je vsak pogovor nerazumljiv in tako ne razumemo družbenega življenja. Garfinkel gre pri kritiki funkcionalizma celo tako daleč, da zanika, da človeka vodijo kulturne smernice (Haralambos, 1989).

Kritiki etnometodologije, kot denimo angleški sociolog Anthony Giddens, so menili, da skuša ta teorija prikazati, da članom družbe primanjkuje kakršnakoli motivacija in cilj. Po njegovem mnenju v tej teoriji ni jasnega odgovora, zakaj se ljudje obnašajo na določen način, ne upošteva pa tudi razlike v moči posameznih skupin. Kritiki so menili, da naj bi etnometodologi zanemarili dejstvo, da se odnosi v družbi dogajajo znotraj družbenih sistemov. Spregledali naj bi tudi, da če člani družbe ne priznavajo določenih vplivov, potem ti ne obstajajo in tako nanje tudi ne delujejo, kar bi precej omejevalo njihovo interakcijo. V skrajnosti naj bi etnometodologi zatrjevali, da ni mogoče nikoli nečesa spoznati. Kljub vsemu je etnometodologija postavila določena zanimiva vprašanja (Haralambos, 1989).

V svoji nalogi sem poskušal upoštevati kritiko etnometodologije s tem, da sem prikazal različne družbene skupine in njihove interese ter jih umestil v določena časovna obdobja, v različne družbene in politične razmere oziroma sisteme, pri čimer je nihala njihova moč vpliva. Poskušal sem odgovarjati na vprašanje, zakaj so interesne skupine imele določene interese do presihajočega Cerkniškega jezera, s tem pa tudi njihovo motivacijo in cilje.

Odnos do okolja, v tem primeru tudi Cerkniškega jezera, je torej družbeno skonstruiran in se vedno bolj diferencira. Na splošno je moč občutiti shizofrenijo današnjega pogleda na okolje, ki niha od varovanja, neučinkovitosti do izkoriščanja in uničevanja, čeprav skrajnosti ni. Vsi do zdajšnji pristopi varovanja presihajočega jezera so bili problematični in niso doprinesli k dejanskemu varovanju.

3.2. Socialna ekologija in Cerkniško jezero

Tudi pričujoča naloga dokazuje »izvirni greh« evropske civilizacije prežete s krščansko kulturo in sicer gospodovanja ljudi nad naravo. Antropocentričnosti obravnave se ni mogoče izogniti. Antropocentrizem je lahko direkten ali pa posreden. Enotna strategija v odnosu ljudi do narave je nemogoča, saj bi bilo absurdno pričakovati, da bi se družba v tem odnosu poenotila. Na poginjeno ribo lahko gledamo kot na izgubo naše hrane ali pa kot na propadanje narave, torej vprašanje možnosti našega nadaljnjega bivanja. Tudi pričujoča naloga potrjuje izrazito neprijazen okoljski trend v Sloveniji. Dejstvo je, da neokrnjene narave tako v Sloveniji kot tudi v Evropi praktično ni več in zato postajajo tisti koščki domnevno neokrnjene narave vedno bolj zanimivi in dragoceni. Po drugi strani pa tudi preživetje človeka ni moč brez škode za druga živa bitja. Če ljudje ogrožajo druga živa bitja se izkaže, da ni tako problematično. Bolj je problematično, če druga živa bitja, oziroma narava, ogroža človeka.

Ena od možnih pojasnitev je teorija postmodernega preskoka, ki razlaga, da ko so »razvite« moderne družbe rešile osnovne eksistencialne probleme, središče zanimanja postanejo nove višje vrednote in ne več osnovne. V »razvitih« družbah, gledano na splošno, se ljudje ne ukvarjajo več s tem, kaj bodo jedli. Ljudje se vse bolj ukvarjajo z drugimi družbenimi problemi, med katere spada tudi razmerje med človekom in naravo. Okoljski problemi postajajo vse bolj aktualni. Naivna interpretacija zadnjega obdobja poskusa varovanja presihajočega Cerkniškega jezera je kritika obdobja krotitve in idealizacije obdobja navdušenja nad znamenitostjo. V tem obdobju se kaže trihotomija kot trojni pogled na eno in isto realnost. Trihotomija je značilna za zadnje obdobje odnosa družbe do znamenitosti, kjer se iz dihotomičnega modernističnega socialnega pogleda pojavi pozicija tudi do narave. Zaradi različnih gledanj na določen prostor prihaja do zavlačevanj, konfliktov ter neučinkovitosti. Ameriški sociolog Immanuel Wallerstein (2000) predlaga transdisciplinarno povezavo, sodelovanje družbenih ved z drugimi vedami. Nujno je potrebno povezati socialno ekologijo z naravoslovjem, zaradi česar sem se pri osvetlitvi tematike oprl na izsledke različnih znanosti, kjer pa se pojavi problem komunikacije med različnimi znanstvenimi disciplinami.

Ugotovil sem, da je bilo »prizadevanje za varovanje« Cerkniškega jezera v zadnjih desetih letih na nek način obnavljanje tradicionalnega vzorca in sicer osuševanja jezera, kar je bilo dejansko uničevanje jezera, zaradi česar je bilo varovanje zgrešeno.

Vendar pa osnovno vprašanje ni kaj je ampak zakaj je temu bilo tako? Zakaj se je v zvezi z »varovanjem« presihajočega jezera v zadnjem času ponovno pojavil trend tradicionalnega vzorca ravnanja in sicer posegi za osuševanje? Menim, da na to vprašanje ni moč povsem odgovoriti in v tem primeru je potrebno vključiti metafiziko. Odgovorov na tako zastavljeno vprašanje je zagotovo veliko, ki so lahko le bolj ali manj ustrezni. V tej luči je zanimiva raziskava sociologa Ronalda Ingleharta (1997), ki je raziskoval postmoderni vrednotni premik v 43. državah, med katere je vključil tudi Slovenijo. Raziskava je pokazala, da je Slovenija neka vmesna družba, nekakšna mešanica med tradicionalno in moderno družbo. Vrednote se vendarle napajajo iz pomanjkanja in so bližje tradicionalni kot pa moderni racionalni družbi. Vrednote nedvomno vplivajo tudi na odnos družbe do okolja. Tradicionalna družba razpada, ni pa še nastala moderna družba. Država je nemočna, da bi zminimalizirala negativne ukrepe. Osnovna prostorska struktura v razvitih državah je nastala v modernizaciji, pri čimer pa je Slovenija še daleč, kar je sicer slaba perspektiva. K temu je potrebno dodati, da je konec osemdesetih let minulega stoletja moč socializma pojenjala. V začetku devetdesetih let minulega stoletja je v Sloveniji prišlo do trojne tranzicije in sicer novega političnega sistema, ekonomskega preobrata ter nove države. Razumljivo je, da so imeli kmetje in lastniki zemljišč presahlega jezera v večstrankarskem političnem sistemu zopet večjo politično moč in tudi zato je prišlo do ponovnih osuševalnih posegov.

Opisovanje prostora brez časa je zelo pomanjkljivo, namreč prostor brez časa sploh ni, saj je časovno določen. Bistveno je, da moramo prostor gledati v času. Če gledamo le prostor brez časa, potem človeka izločimo. Načrtovanje bi v tem smislu moralo pomeniti, kako obravnavati prostor v nekem času. Zaradi prevelike vpetosti v čas se lahko zgodi, da ga sploh ne opazimo, ali pa ga zanemarimo. Prostor je namreč primarna orientacija in je močnejše prisoten kot čas ter tudi bistveno bolj stabilen. Zato je prostor zaradi večje stabilnosti izredno pomemben kot garant neke identitete in kontinuitete. Tako kot dojemanje prostora je tudi dojemanje časa individualno. Pojavlja se problem ker fizična razdalja zaradi večje in bolj fleksibilne mobilnosti izgublja na pomenu in sproži se domišljjsko dojemanje prostora ter nostalgичnost po še »nedotaknjeni naravi«. Problem, ki se je v zadnjem desetletju pojavil v zvezi s presihajočim jezerom, se je kazal ravno v zanemarjanju problema časovne dimenzije, ponovnem idealiziranju »Valvasorjevega jezera« in pozabi osuševalnih posegov. Po drugi strani pa so pogledi na presihajoče jezero različni glede na časovno navezavo.

4. REŠEVANJE PROBLEMATIKE PRESIHajočEGA CERKNIŠKEGA JEZERA

4.1. Med zadovoljstvom in nezadovoljstvom nad presihajočim jezerom

Gospodarič in Habič (1979: 11 – 12, 96) sta ugotovila, da so nestalne vodne razmere neugodne, zato je bilo toliko poskusov in načrtov za ureditev presihajočega jezera. Večina raziskovalcev je skušala reševati njegove hidrografske probleme. Tudi sam osebno menim, da je bistven okoljevarstveni problem presihajočega Cerkniškega jezera vodni režim.

Kranjc (1986: 111 – 113) je leta 1985 menil, da so tako načrti za osuševanje jezera kot tudi načrti za zadrževanje vode v jezeru lep primer, kako se pogledi na en naravni pojav skozi gospodarska očala tekom let spreminjajo. Valvasor ni omenjal nikakršne škode ob nastajanju in presihanju jezera. Navdušen nad jezerom je pisal o dvojni koristi, koliko vozov sena da suho jezero in koliko vozov rib da voda. Pisci so v svojih kasnejših delih pogosto poročali o škodi zaradi nastajanja jezera. Očitno s Cerkniškim jezerom takšnim kot je ni nihče kaj prida zadovoljen. Za ribiče pomeni presahnitev jezera škodo saj ribe rešujejo pred poginom, kljub temu pa veliko ribjega življa pogine. Kmetovalcem pomeni razlito jezera škodo zaradi kisanja in zablatenja trave, zemljišč pa ne morejo izkoriščati. Kranjc je menil, da je težko presoditi kdo ima bolj prav, saj imajo tako ribiči kot kmetje dovolj tehtnih argumentov v prid svoji trditvi. Po njegovem mnenju je mogoče nekaj narobe z našim negativnim pogledom, oziroma z našim načinom ocenjevanja, ker na presihajoče jezero gledamo kot na škodo, če je v njem voda ali pa če je suho. Predlagal je, da bi na presihajoče jezero gledali pozitivno, torej koliko koristi je dala voda in koliko koristi je dalo suho jezero. Nadalje meni, da bi se našli tudi taki, ki menijo, da odtekajo velike količine vode neizkoriščeno, turistični delavci bi si prav tako želeli več vode, nekateri okoljevarstveniki pa menijo, da je človek že kar preveč posegel v okolje. Nedorečenost o tem, čemu naj bi Cerkniško jezero »služilo«, se razločno vidi iz dela *Vodnogospodarske osnove Slovenije*, kjer so v enem poglavju na Cerkniškem polju predvidena zemljišča za osušitev, v naslednjem poglavju pa je predviden zbiralnik vode. Edini smo si le v tem, da bi jezero moralo nečemu služiti in ne obstajati oziroma presihati »kar tako«. Predvsem imajo ljudje kot tudi občina premalo koristi od presihajočega jezera in zato se javnosti včasih zdi, da

imajo domačini sami premalo posluha za varovanje in ustrezno izkoriščanje tega svetovno znanega presihajočega jezera.

Ocenjujem, da so se od leta 1985 do danes razmere na presihajočem Cerknškem jezeru bistveno spremenile. Lastniki zemljišč zaradi upada kmetijske dejavnosti opuščajo košnjo, kar se kaže v vse večjem zaraščanju jezera. Zaradi plačevanja davkov in »divjega turizma« imajo na zemljiščih dejansko škodo. Na drugi strani tudi ribiči nimajo več nekdanje koristi, temveč imajo precejšnjo škodo, saj zaradi neprestanega presihanja v zadnjih letih kar naprej rešujejo ribe, ki so zaradi zelo slabih pogojev vse bolj ogrožene. Tudi ozaveščeni okoljevarstveniki vidijo, da je pogosto presihanje in pomanjkanje vode v suši za vodni in obvodni živelj zelo velik problem. Prav tako je za kopalce, jadralce, surfarje in druge rekreativce ter obiskovalce vse manj vode. Turističnim delavcem jezero ne nudi zaslužka, saj je turistična dejavnost še vedno precej nerazvita. Dejansko ni več razloga, da bi bili nad jezerom, kakršno je v zadnjem času, zadovoljni, saj vse bolj propada.

Po drugi strani pa ocenjujem, da je vendarle cilj, kaj naj bi z jezerom, danes bolj jasen kot je bil nekdanj. Menim namreč, da se večinoma ne pojavlja več vprašanje, ali jezero varovati ali ne in da je bojazen o tem, da bi na jezeru zgradili denimo hidroelektrarno odveč. Postavlja se predvsem vprašanje, kako to naravno in kulturno-zgodovinsko znamenitost varovati? Kot smo videli pa se mnenja o tem kako naj bi jezero v bodoče varovali med seboj precej razlikujejo in nekatera med seboj povsem izključujejo.

4.2. Trajnostno varovanje presihajočega Cerknškega jezera

Trajnostni razvoj so sprejeli predstavniki držav in različnih nevladnih organizacij na mednarodni konferenci v Riu de Janeiru leta 1992 kot svetovni program ukrepov za najbolj ključne okoljske probleme (Keating, 1995). Bistvo trajnostnega razvoja je, da skladno in uravnoteženo upošteva ekonomsko, socialno in okoljsko dimenzijo. Prodira spoznanje, da okoljskega ni brez socialnega in ekonomskega, kar bi bilo v nasprotnem primeru sicer nevzdržno. Da bi to dosegli, je potrebno trajnostni razvoj razdeliti na analitičen, normativen in strateški vidik. Analitičen vidik je hkrati pogled nazaj in ocena zdajšnjega »stanja«. Normativni vidik predstavlja vedenje o tem kaj si želimo. Strateški vidik pa je premislek o tem, kako usklajevati normativni in analitični vidik in sicer na lokalni ter globalni ravni. Vsi ti trije vidiki predstavljajo

poskus vzpostavitve bolj socialne in sistematske podlage trajnostnemu razvoju. Zavedam se problematičnosti, ki ga prinaša takšna opredelitev trajnostnega razvoja, saj narava v konkretnem primeru ni več tisto kar je bila, samoregulirajoča. Na tej točki prodremo do bistvenih vprašanj odnosa človeka do narave, na katere ni jasnega in strokovnega odgovora. Stroka lahko prispeva le podlago za odločanje. Osnovni cilj trajnostnega razvoja je zminimalizirati propadanje okolja in vzdrževanje le-tega. Da bi bili ljudje pripravljeni sprejeti trajnostni razvoj, da bi presegli pasivnost, neučinkovitost, odlašanje reševanja problemov, s tem pa nadaljnje uničevanje in propadanje znamenitosti, bi bilo potrebno ljudi predvsem ozaveščati in tako doseči družbeno podporo pri reševanju družbenih in okoljskih problemov. Pridružujem se Andreju Kranjcu (1985: 28), ki meni, da lahko Cerknjsko jezero varujemo le če ga poznamo. Upoštevati bi bilo potrebno tudi, kar je ugotovil že Peter Habič (1987: 143), da so domačini upravičeno nezaupljivi do raznih načrtov.

Uveljavljanju trajnostnega razvoja je namenjena Aarhuška konvencija, ki predvideva dejavno vključitev civilne družbe v oblikovanje in udejanjanje okoljskih programov in politik. Konvencija določa naslednje pravice interesnih skupin z namenom prispevati k uveljavljanju le-te: pravico do obveščenosti, pravico do sodelovanja v postopkih sprejemanja odločitev ter pravico do pravnega varstva. Informiranost in soodločanje sta pogoja za legitimnost odločevalskih postopkov, kar je podlaga za institucionalno preoblikovanje vse manj legitimnih in neučinkovitih postopkov državne avtoritete. Vsaka generacija namreč ima pravico živeti v zdravem okolju primernem za njeno blaginjo (REC, 2002).

Prenos teoretičnih zamisli v praksi, zlasti pri urejanju okoljskih vprašanj, je velikokrat težavno. Projekt mora biti legalen in legitimen, t.j. za čim več ljudi kredibilen. Pri komunikacijskem delovanju je potrebno upoštevati družbeni kontekst in posebne značilnosti določene lokalne skupnosti. Razmerja med lokalnim in regionalnim nivojem so pogosto konfliktna. Izvajanje komunikacije je močno odvisno od kognitivnih, emotivnih in motivacijskih dejavnikov. Pri odločevalskih procedurah je potrebno upoštevati enkratnost komunikacijskih situacij. Bistvo učinkovitega komunikacijskega delovanja je poznavanje in upoštevanje »vseh« interesov in ne zgolj najglasnejših in jasno oblikovanih mnenj, zato bi morali biti vsi obravnavani kot enakopravni partnerji. Komuniciranje naj bo stalno, načrtovano, fleksibilno, izvajano na dolgi rok in naj že na začetku vključi javnost, oziroma najširši krog zainteresiranih (Kos, 2002: 135 - 141).

Prepričevanje naj bo zmerno, kajti preveč intenzivno je lahko kontraproduktivno. Zavedati se je potrebno neizbežne pristranskosti, saj je komunikacijski proces socialen proces, ki ima svojo lastno in ne povsem obvladljivo dinamiko. Komunikacijski proces sestavljata formalni in neformalni del, ki morata biti med seboj čim bolj usklajena. Za uspešno doseganje legitimnosti sta dva nujna pogoja, izenačenost tehničnih in družbenih kriterijev. Na spremembo stališč najzanesljivejše, trajno in množično vplivajo prepričevanja, ki temeljijo na občutkih odgovornega posameznika. Ni zagotovila, da je racionalna argumentacija dovolj prepričljiva. Strokovnjaki so odgovorni, da prilagodijo način komuniciranja splošnemu javnemu diskurzu. Presegati je potrebno komunikacijo preko ozko začrtanih meja različnih strok, zato je potrebno medresorsko povezovanje in usklajevanje. Informacije morajo biti resnične in razumljive. Nosilec komunikacijskega delovanja naj bo prepoznaven strokovnjak (Kos, 2002: 135 - 141).

Interaktivno javno komuniciranje je priprava in podlaga za vključevanje prizadetih v urejanje določene problematike, ki ga lahko razumemo kot proces medsebojnega učenja. Pogoj dobre komunikacije je sprejemanje preobrazbe pasivne publike v aktivnega akterja. Javne razprave naj bi bile predvsem vsebinske in ne zgolj formalne. Opozoriti je potrebno na odprto vprašanje, kako odpreti odločevalske postopke tako, da je zadoščeno demokratičnosti in učinkovitosti odločanja. Način komuniciranja naj bo komplementaren, neposreden in preko medijev, pri čemer naj ima neposredno interaktivno komuniciranje prednost pred posrednim. Zavedati se je potrebno, da so mediji nagnjeni k poenostavitvam. Zainteresirani naj imajo tudi preko medijev možnost vzpostavitve osebnih kontaktov z odgovornimi za izvajanje projekta (Kos, 2002: 135 - 141).

Pri sestavljanju komunikacijskega načrta bi bilo potrebno presoditi, v kolikšni meri je mogoče načela udejanjiti, učinke komunikacijskega delovanja pa sistematično preverjati, kot denimo z javnomnenjskimi raziskavami. Komunikacijske aktivnosti morajo stalno prestajati teste pravilnosti, resničnosti in iskrenosti, od česar zavisi kredibilnost in uspešnost v komunikacijskih procesih (Kos, 2002: 135 - 141).

V zvezi s problematiko presihajočega Cerknškega jezera bi bilo torej potrebno organizirati javne razprave, delavnice in vanje vključiti zainteresirane. Kompleksnost presihajočega jezera bi bilo potrebno preko sredstev javnega obveščanja razlagati na preprost način, razumljiv vsakomur. Ozaveščati bi bilo potrebno tudi mladino. Poudarjati bi bilo potrebno nekdanji mednarodni pomen jezera in zdajšnje porazno

stanje. Razlagati bi bilo potrebno dejstvo, da preden so lastniki zemljišč osuševali jezero s širjenjem in čiščenjem požiralnikov, jezero po več let ni presihalo. Zagovarjati bi bilo potrebno vzpostavitev jezera v čim bolj dejansko naravno in prvotno stanje, kar bi bilo za razvoj območja najprimerneje. Opozoriti bi bilo potrebno na preprečevanje nadaljnjega uničevanja in osuševanja jezera. Poudarjati bi bilo potrebno, da od takšnega jezera kot je danes nima nihče koristi, niti okoljevarstveniki, lastniki zemljišč, kopalci, ribiči, turisti in ostali. Lotiti bi se bilo potrebno reševanja dejanskih okoljskih problemov s prioriteto reševanja najbolj perečih. Naša odgovornost in dolžnost je, da presihajoče Cerknjsko jezero kot naravno in kulturno-zgodovinsko znamenitost ohranimo tudi zanamcem.

SKLEP

Po mnenju Andreja Kranjca je Cerkniško jezero presihajoče jezero na kraškem polju in je eno od najbolj znanih slovenskih kraških znamenitosti tako doma kot po svetu. Presihajoče jezero je zapleteno ne le kot ekosistem, temveč tudi zaradi različnih interesov in posegov v tem prostoru, kar se kaže že v dilemah pri definiranju te znamenitosti. Zaradi tega sem izbral kvalitativno analizo pri obravnavi problema. Glede na dejstvo, da so ljudje obravnavano območje v preteklosti vzdrževali s košnjo in da so izvedli številne posege za osuševanje in zadrževanje vode ter o znamenitosti veliko pisali, gre dejansko za naravno in kulturno-zgodovinsko znamenitost.

V nalogi sem si postavil dve delovni vprašanji:

1. Zakaj je v preteklosti prišlo do posegov na presihajočem Cerkniškem jezeru?
2. Kakšno je prizadevanje za varovanje presihajočega Cerkniškega jezera v zadnjem času?

Da bi odgovoril na zastavljena vprašanja sem opazoval odnos družbe do presihajočega jezera in sicer skozi zgodovino do danes, ki se je skozi čas spreminjal in se je najbolj odražal skozi način urejanja tega območja. Kažejo se predvsem tri obdobja in sicer obdobje navdušenja oziroma čudenja, obdobje posegov oziroma krotitve kot odraz nezadovoljstva ljudi do presihajočega jezera takšnega kot je bil ter zadnje obdobje poskusov varovanja.

Cerkniško jezero je že zgodaj veljalo za znamenitost, saj ga je že pred Valvasorjem obiskalo in opisalo nekaj tujcev. Valvasor je bil prvi, ki je jezero podrobno opisal, navdušen nad njim je pisal le o koristi, ki ga jezero daje kmetom, ribičem in lovcom. Tudi Steinberg je sledil Valvasorju in bil navdušen nad jezerom, predvsem nad bogastvom ribolova in lova.

V 19. stoletju so si kmetje oziroma lastniki zemljišč vse bolj prizadevali, da bi zemljišča presahlega jezera bolj izkoriščali za košnjo in živinorejo. V ta namen so pričeli širiti, razstreljevati in čistiti največje požiralnike ter prekopavati struge v ravne kanale. Z osuševalnimi projekti so se ukvarjali številni strokovnjaki, vendar do popolne osušitve ni prišlo, saj so temu nasprotovali prebivalci nižje ležečih polj, ker so se bali morebitnih poplav, preveliki pa bi bili tudi stroški za takšen ukrep. Osuševalni posegi so negativno vplivali na ribji življenjski cikel, saj je bilo v jezeru vse manj rib. Ribiška družina Cerknica si je zato v povojnem obdobju prizadevala, da bi ublažila negativne posledice osuševalnih posegov in je na zahodnem predelu jezera zgradila nekaj vodnih

zadrževalnikov, da je na tem območju tudi v suši ostalo nekaj vode, kamor rešujejo ogrožene ribe iz presihajočih jam in blažijo vsakokratno gospodarsko in okoljevarstveno škodo. Že zgodaj so se pojavili tudi različni načrti za zadrževanje vode v jezeru. V nekaterih načrtih so predvideli energetske izrabo jezera, v drugih pa razvoj turizma. Konec šestdesetih in v začetku sedemdesetih letih si je Občina Cerknica prizadevala za stalnejšo ojezeritev, s čimer bi vzpodbudili razvoj turizma. Zatesnili so nekaj največjih požiralnikov, visoke vode pa so odvajali z umetno zapornico. Voda v jezeru je zato zastajala dlje časa. Do popolne ojezeritve ni prišlo, saj se je pojavil problem odvajanja visokih voda oziroma morebitnih poplav okoliških krajev, previsoki pa bi bili tudi stroški za takšen ukrep.

V osemdesetih in devetdesetih letih minulega stoletja so se pojavila prva konkretnejša prizadevanja za ustanovitev regijskega parka, ki bi obsegal tudi presihajoče jezero, saj je kot mokrišče izjemnega okoljevarstvenega pomena. Sprva se je na lokalnem nivoju s projektom Notranjskega regijskega parka ukvarjalo predvsem plansko podjetje Area iz Cerknice, kasneje Notranjski ekološki center. Konec devetdesetih let je zaradi neučinkovitosti ustanavljanje parka prevzelo Ministrstvo za okolje in prostor. Ker pa pri ustanavljanju parka tudi država ni bila učinkovita, je Občina Cerknica v letu 2002 sprejela Odlok o Notranjskem regijskem parku. Projektanti parka pri ustanavljanju parka niso reševali okoljevarstvenih problemov presihajočega Cerkniškega jezera, temveč so si prizadevali dejansko osuševati jezero, zaradi česar »varovanje« jezera v bistvu ni bilo varovanje v pravem pomenu besede, temveč osuševanje, oziroma uničevanje. Največji okoljevarstveni problem presihajočega jezera je tako postal pospešeno odtekanje in nihanje vode jezera, kar povzroča zelo negativne posledice na vodne in obvodne živali. Pereč je tudi problem zagotavljanja tiste stalne vode, ki se obdrži v suši in nudi vodnim ter obvodnim organizmom življenjski prostor. Med večje okoljske probleme prav tako sodi vse večje onesnaženje jezera s pritoki, problematika »divjega turizma«, neučinkovitost in nenazadnje slabo poznavanje presihajočega jezera. Vzroki za velike probleme presihajočega jezera so predvsem v razpršenem zasebnem lastništvu jezerskih zemljišč, kjer se kaže prevlada zasebnih interesov nad javnim dobrim.

Vsi zapisi o Cerkniškem jezeru tudi ustvarjajo neko realnost z izbiranjem informacij in svojim komentarjem. Naloga je poskus sistematizacije različnih rekonstrukcij interpretacij odnosa različnih predstavnikov skupin do Cerkniškega jezera skozi zgodovinski proces, pri čimer je razvidno, da so bila vedno tudi nasprotovanja

»glavnemu toku«, kar je še posebej razvidno v zadnjem obdobju. Odnos družbe do te znamenitosti se je v različnih obdobjih razlikoval in spreminjal. Uporabljeni viri na nek način nakazujejo »duh časa«. V diplomski nalogi je razvidno, da je imel vsak poseg svoj smisel, kot tudi različni opisi, kritike, analize ali idealizacije določenih situacij. V nalogi sem zato namenil pozornost izjavam določenih posameznikov oziroma predstavnikov interesnih skupin. Če so se predstavniki določenih skupin dogovorili, da bodo z odstranitvijo vseh posegov za zadrževanje vode na jezeru vzpostavili »naravni režim« in tako »varovali« presihajoče jezero, naj bi bilo pač to »naravno stanje« in »varovanje« te znamenitosti, kljub občutni zmoti. Podobno je z mitom o »neokrnjeni naravi«, ki so si ga izmislili projektanti parka. Ker je težko razumeti, zakaj so si »okoljevarstveniki« v zadnjih petnajstih letih na presihajočem Cerkniškem jezeru prizadevali predvsem za osuševanje, torej dejansko za uničevanje jezera, sem se pri pojasnjevanju tega problema oprl predvsem na teorijo družbene konstrukcije realnosti ter na socialno ekologijo. Vzrok za porazno stanje na Cerkniškem jezeru sem našel predvsem v tradicionalni prežetosti slovenske družbe. Možnost reševanja vse hujših okoljevarstvenih problemov se kaže v trajnostnem varovanju presihajočega jezera, kar bi lahko uveljavljali z upoštevanjem Aarhuške konvencije.

Ugotavljam, da nad današnjim »stanjem« na jezeru dejansko nihče ne more biti zadovoljen, saj vse bolj propada. Zaradi opuščanja kmetijske dejavnosti kmetje opuščajo košnjo in plačujejo davke. Ribiči morajo zaradi nenehnega presihanja jezera neprestano reševati vse bolj ogrožene ribe in se »boriti« za vodni minimum. Ribe in ptice denimo imajo zaradi hitrega nihanja vode zelo slabe pogoje za obstoj. Zaradi neurejenega obiska niso zadovoljni niti obiskovalci niti turistični delavci. Za izboljšanje katastrofalnega stanja v pričujoči nalogi med drugim predvsem predlagam, izboljšanje vodnega režima na jezeru, ustrezno urejanje dostopa za obisk ter ukrepanje za zmanjšanje onesnaženja. Javno dobro bi moralo imeti prednost pred zasebno lastnino.

Namen naloge je predvsem, da iz »varovanja« Cerkniškega jezera preidemo na dejansko varovanje, pri čimer pa je potrebno najprej ozaveščati ljudi, saj bi le s tem lahko pripomogli k spremembi odnosa družbe do te znamenitosti in hkrati k ohranjanju te naše vse bolj ogrožene naravne in kulturno-zgodovinske dediščine. Predlagal sem nekatere načine uspešnega ozaveščanja in reševanja problemov. Zelo bom vesel, če bo pričujoča naloga pripomogla k dejanskemu varovanju presihajočega Cerkniškega jezera.

SEZNAM TABEL, GRAFA IN FOTOGRAFIJE:

- Tabela 1: Različne skupine ljudi in različni interesi, stran 12.
- Tabela 2: Interesne skupine in poskusi regulacij vodnega režima, stran 22.
- Graf 1: Vodostaj Cerkniškega jezera, stran 16.
- Fotografija 1: Odprta in očiščena umetna zapornica, stran 42.

SEZNAM VIROV:

1. Seznam primarnih virov (dokumenti in predpisi):

- Area (30.07.1992): Vabilo. Arhiv RDC.
- Gabersčik, Alenka (marec, 1998): Cerkniško jezero – ali se zavedamo njegovih posebnosti? Vodni ekosistemi; Odnos do vodnega bogastva in upravljanja z njim, str. 3 (gradivo za predavanja). Inštitut za biologijo, Ljubljana. Arhiv RDC.
- Jelačin, Ivo (08.12.1955): Bodoče ribarstvo porečja Ljubljanice - povzetek. Arhiv RDC.
- Ministrstvo za okolje in prostor, Urbanistični inštitut RS (06.10.1997): Program Life, Projekt Notranjsko-snežniški park, Povzetek končnega poročila. Arhiv RDC.
- Ministrstvo za okolje in prostor, Uprava RS za varstvo narave (28.08.1998): Regijski park Snežnik – cilji, št. 354-01-124/98. Arhiv RDC.
- Ministrstvo za okolje in prostor, Uprava RS za varstvo narave (1999): Inventarizacija in vrednotenje. Arhiv RDC.
- Ministrstvo za okolje in prostor, Uprava RS za varstvo narave (12.01.1999): Regijski park Snežnik – Plan upravljanja in razvoja (projekt MATRA), št. 354-01-124/98. Arhiv RDC.
- Ministrstvo za okolje in prostor, Uprava RS za varstvo narave (14.01.1999): Regijski park Snežnik – Plan upravljanja in razvoja (projekt MATRA), št. 354-01-124/98. Arhiv RDC.
- Ministrstvo za okolje in prostor (21.01.1999): Informacija o projektih za ustanovitev naravnih parkov v Sloveniji. Arhiv RDC.
- Ministrstvo za okolje in prostor (10.06.1999): Vabilo na delavnico Ukrepi po območjih. Arhiv RDC.
- Ministrstvo za okolje in prostor (2002a): Osnutek Uredbe o Regijskem parku Snežnik z obrazložitvijo. Arhiv RDC.
- Ministrstvo za okolje in prostor, Agencija RS za okolje (2002b): Kakovost površinskih vodotokov v Sloveniji za leta 1989 – 1999. Arhiv RDC.
- Ministrstvo za okolje in prostor, Agencija RS za okolje (2002c): Vodostaj Cerkniškega jezera 1970 – 1999. Arhiv RDC.
- Ministrstvo za okolje in prostor (29.04.2002): Sporočilo za javnost – Regijski park Snežnik. Arhiv RDC.
- Ministrstvo za okolje in prostor in Oikos (25.02.1997): Notranjsko-snežniški park – Informacijsko gradivo. Arhiv RDC.
- N. N. (1996): Pripombe k tretjemu faznemu poročilu za projekt Life podprojekt »Plan upravljanja za naravni spomenik Rakov Škocjan in Cerkniško jezero«. (Priloga k Planu upravljanja za naravni spomenik Rakov Škocjan in Cerkniško jezero). Arhiv RDC.

- Notranjski ekološki center (07.05.1996): Vabilo na delavnico o upravljalnem programu za Cerknjsko jezero in Rakov Škocjan. Arhiv RDC.
- Notranjski ekološki center (oktober, 1996): Plan upravljanja za naravni spomenik Rakov Škocjan in Cerknjsko jezero. Arhiv RDC.
- Občina Cerknica (29.03.2002): Osnutek odloka o Notranjskem regijskem parku z obrazložitvijo. Arhiv RDC.
- Občina Cerknica (11.04.2002): Sklep o javni predstavitvi osnutka odloka o Notranjskem regijskem parku št. 35208-1/2002. Uradni list RS, št. 40/02, str. 3960.
- Občinski ljudski odbor Cerknica (25.05.1955): Prošnja za izločitev in dodelitev ribiškega okoliša. Arhiv RDC.
- Odbor za proučevanje ribiških problemov pri upravljanju Cerknjskega jezera (12.10.1960): Zapisnik prve seje. Arhiv RDC.
- Ogorelec, Breda (25.11.2002): Regijski park Snežnik in Natura 2000. Arhiv RDC.
- Okrajni ljudski odbor Ljubljana (05.09.1956): Razpis vodopravne razprave zaradi gradnje jezusa na Cerknjskem jezeru, št. 05/2-11782/1. Arhiv RDC.
- Okrajni ljudski odbor Ljubljana (12.09.1956): Zapisnik vodopravne razprave zaradi gradnje jezusa na Cerknjskem jezeru, št. 05/2-11782/1. Arhiv RDC.
- Ribiško društvo Ljubljana (14.09.1955): Ureditev Cerknjskega jezera, št. 404/55. Arhiv RDC.
- Ribiško društvo Ljubljana (06.04.1956): Soglasje za upravljanje Cerknjskega jezera. Arhiv RDC.
- Ribiško društvo Ljubljana (22.05.1956): Ribogojna sanacija Cerknjskega jezera. Arhiv RDC.
- Ribiško društvo Ljubljana in Ribiška zveza Slovenije (01.08.1956): Pogodba o izvedbi del za sanacijo Cerknjskega jezera. Arhiv RDC.
- Ribiška družina Cerknica (01.07.1956): Zapisnik ustanovnega občnega zbora Ribiške družine Cerknica. Arhiv RDC.
- Ribiška družina Cerknica (22.03.1965): Dodelitev Cerknjskega jezera v upravljanje, št. 18/65. Arhiv RDC.
- Ribiška družina Cerknica (20.04.1986): Zapisnik volilne konference RDC. Arhiv RDC.
- Ribiška družina Cerknica (04.10.1992): Dela na znižanju jezov, št. 51/92. Arhiv RDC.
- Ribiška družina Cerknica (12.08.1999): Skrajšan zapisnik o bodoči ureditvi dostopa na Cerknjsko jezero in Rakov Škocjan. Arhiv RDC.
- Ribiška družina Cerknica (2001): Ribiško-gojitveni načrt 2001 – 2005. Arhiv RDC.
- Ribiška družina Cerknica (17.07.2001): Zapisnik pogina rib v Cerknjsčici. Arhiv RDC.
- Sekretariat izvršnega sveta za kmetijstvo in gozdarstvo (10.05.1960): Odločba za člane odbora, št. 212/2-60. Arhiv RDC.
- Skupščina Občine Cerknica (07.10.1967): Sklep o graditvi investicijskega objekta: stalnejša ojezeritev Cerknjskega jezera. Uradni list SRS, št.34/67, str.489.
- Skupščina Občine Cerknica (05.06.1992): Sklep o razveljavitvi sklepa o graditvi investicijskega objekta Stalnejše ojezeritve Cerknjskega jezera. Uradni list RS, št. 27/92, str. 2003.
- Vaščani vasi Dolenje jezero (28.08.1956): Gradnja jezusa za ribnik v Cerknjskem jezeru. Arhiv RDC.
- Vaški odbor Dolenje jezero (24.09.1991): Zahteva naslovljena na Skupščino Občine Cerknica. Arhiv RDC.

- Vodna skupnost Cerknica (14.06.1958): Obvestilo o očiščevalnih delih potoka Žerovniščice, št. 49/58. Arhiv RDC.
- Vodnogospodarsko podjetje Hidrotehnik (-): Tehnična dokumentacija za vzdrževalna dela odpiranje požiralnikov na Cerkniškem jezeru. Arhiv RDC.
- Vodnogospodarsko podjetje Hidrotehnik (28.09.2001): Primopredaja ročice za dviganje in spuščanje zapornice. Arhiv RDC.
- Vodnogospodarsko podjetje Hidrotehnik (07.03.1994): Pravilnik o obratovanju zapornic na Cerkniškem jezeru. Arhiv RDC.
- Volilci volilne enote Dolenje jezero (29.04.1966): Resolucija volilcev volilne enote Dolenje jezero. Arhiv RDC.
- Žnidaršič, Tilka (10.04.2002): Odlok o Notranjskem regijskem parku, pripombe. Arhiv RDC.

2. Seznam sekundarnih virov (knjige, članki, zloženke, plakat, stran na medmrežju);

- Badjura, Rudolf (1930): Sto izletov. Samozaložba, Ljubljana.
- Beltram, Gordana (1998): »Kako naj ohranjamo mokrišča?« Kmečki glas, let. 55, št. 11, str. 8 (18.03.1998).
- Berginc, Mladen (1995): »Slovenija je po površini zavarovanih območij nekje na sredini evropske lestvice«. Kras, št. 6, str. 12 (januar 1995).
- Bilc, Janez (1862): »Tri dni v Cerknici«. Slovenski glasnik, št. 8/1862, str. 11 – 16.
- Bole, Jože (1979): Mehkužci Cerkniškega jezera in okolice. Acta Carsologica, Krasoslovni zbornik VIII/3 1978. Slovenska akademija znanosti in umetnosti, Ljubljana.
- Bonacci, Ognjen (1986): Polja u kršu – utjecaj rada čovjeka na promjenu hidrološkog režima. Acta Carsologica, Krasoslovni zbornik XIV – XV. Slovenska akademija znanosti in umetnosti, Ljubljana.
- Cernelutti, Jan (1979): Metulji Cerknice in okolice. Acta Carsologica, Krasoslovni zbornik 1978 VIII/5. Slovenska akademija znanosti in umetnosti, Ljubljana.
- Drewry, Helena (1992): »Notranjski park – projekt prihodnosti?« Republika, let 1, št. 44, str. 5 (29.12.1992).
- Drewry, Helena (1993): »Cerkniško jezero: Do kdaj še zabetonirano?« Republika, let. 2, št. 78, str. 22 (20.03.1993).
- Drovernik, Božidar (1979): Prispevek k poznavanju hroščev (coleoptera) Cerkniškega jezera in okolice. Acta Carsologica, Krasoslovni zbornik 1978 VIII/4. Slovenska akademija znanosti in umetnosti, Ljubljana.
- Društvo za opazovanje in proučevanje ptic Slovenije (-): Projekt: Cerkniško jezero (zloženska).
- Eržovnik, Matjaž (1999): »Notranjski požiralniki«. Mag, let. 5, št. 10, str. 6 (10.03.1999).
- Gaberšček, Alenka (1997): »Z jezerom bo tudi v prihodnje najzanesljiveje gospodarila narava«. Delo, let. 39, št. 52, str. 12 (05.03.1997).
- Godejša, Mateja (1993): »Čistilna naprava onesnažuje okolje«. Slovenec, let. 77, št. 247, str. 4 (23.10.1993).
- Gospodarič, Rado (1970): Speleološke raziskave Cerkniškega jamskega sistema. Poročila Acta Carsologica V. Slovenska akademija znanosti in umetnosti, Ljubljana.

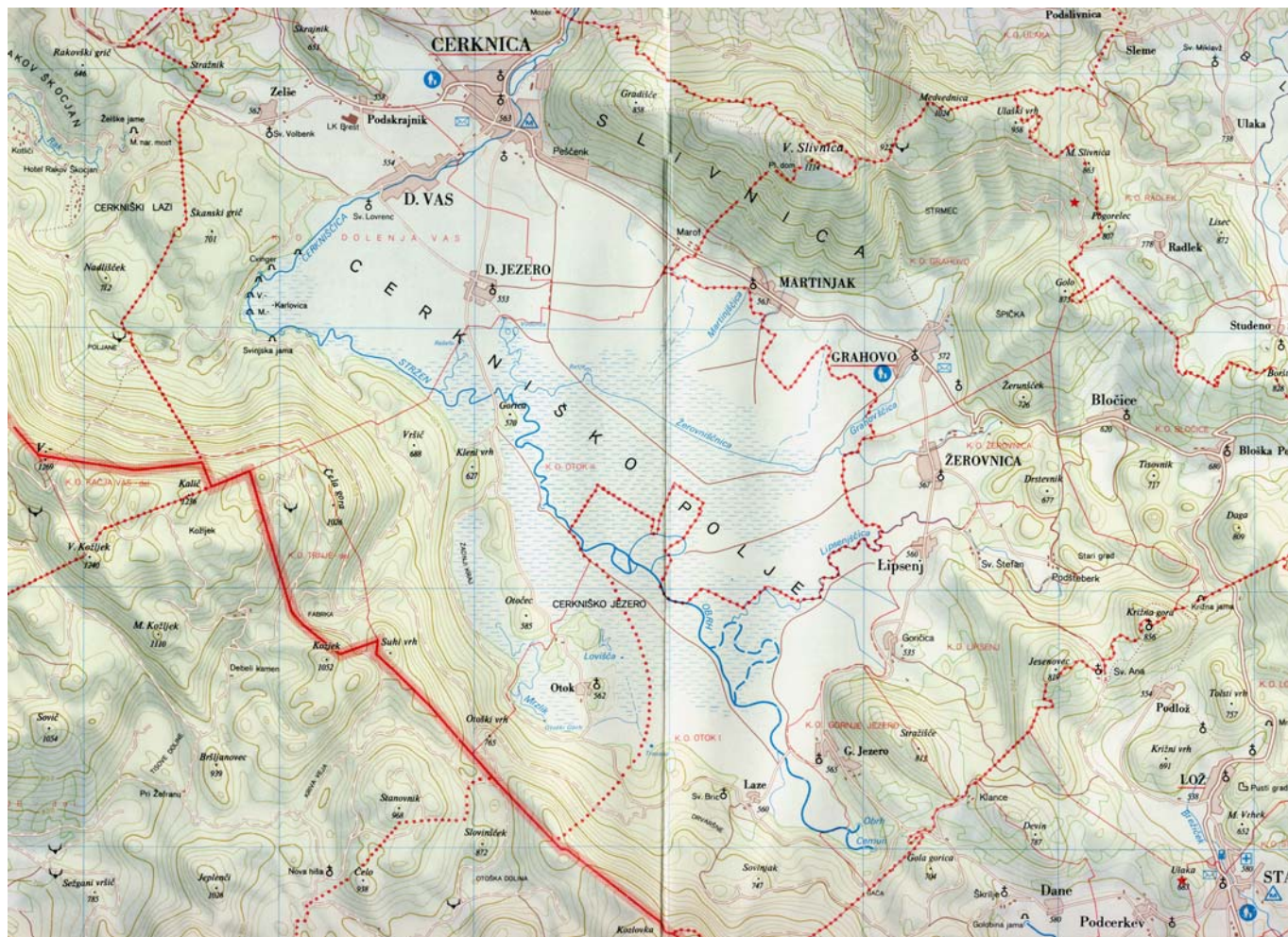
- Gospodarič, Rado in Habič, Peter (1979): Kraški pojavi Cerknškega polja. Acta Carsologica, Krasoslovni zbornik VIII/1. Slovenska akademija znanosti in umetnosti, Ljubljana.
- Habič, Peter (1974): Tesnenje požiralnikov in presihanje Cerknškega jezera. Acta Carsologica, Krasoslovni zbornik VI. Slovenska akademija znanosti in umetnosti, Ljubljana.
- Habič, Peter (1987): Hidrografske značilnosti Notranjske. Notranjska – Zbornik 14. zborovanja slovenskih geografov. Zveza geografskih društev Slovenije, Postojna.
- Haralambos, M. (1989): Uvod v sociologiju. Globus, Zagreb.
- Hočevār, Alojz (1940): Cerknško jezero. Ljubljana (Arhiv Inštituta za raziskovanje krasa SAZU v Postojni).
- <http://www.rdc-druzina.si>, 24.05.2002.
- Ilijanić, Ljudevit (1979): Vegetacijske razmere Cerknškega jezera, močvirna, barjanska in traviščna vegetacija. Acta Carsologica, Krasoslovni zbornik VIII/2. Slovenska akademija znanosti in umetnosti, Ljubljana.
- Inglehart, Ronald (1997): Modernization and Postmodernization; cultural, economic, and political change in 43 society. Princeton (New Jarsey), Chichester; Princeton University Press.
- Jenko, Franc (1966): »Stalna ojezeritev Cerknškega jezera«. Turistični vestnik 1966, let. 14, št. 1, str. 24 – 26.
- Kabaj, Matej (1925): Cerknško jezero in okolica. Učiteljska tiskarna, Ljubljana.
- Keating, Michael (1995): Agenda za spremembo s srečanja na vrhu. Umanotera, Ljubljana.
- Kebe, Gregor (1860): »Popis Cerknškega jezera«. Novice gospodarske, obertniške in narodne, št. 18/1860, str. 267 – 268, 274 – 275, 283, 298 – 299, 308 – 309, 327 – 328.
- Kebe, Vekoslav (2001): Presihajoče Cerknško jezero; Čudež kraške narave. Samozaložba, Dolenje jezero.
- Kocbek, Darja (1993): »Valvazorjevo in današnje Cerknško jezero«. Delo & Dom (priloga Dela in Slovenskih novic), št. 26, str. 31 (04.11.1993).
- Kopač, Janez (2001): »Uvodnik«. Park Snežnik, let. 2, št. 6, str. 1 (marec 2001).
- Korošec, Branko (1970): Cerknško jezero v opisih domačih in tujih avtorjev (spremna študija Steinbergovi knjigi). Cankarjeva založba, Ljubljana.
- Kos, Drago (1997): Socialno prostorski vplivi avtocest v Sloveniji. FDV – IDV – CPS, Ljubljana.
- Kos, Drago (2002): Aarhuška konvencija v Sloveniji; Načela komunikacijskega delovanja. REC, Ljubljana.
- Kranjc, Andrej (1986): Cerknško jezero in njegove poplave. Geografski zbornik, Acta Geographica XXV/2 1985. Slovenska akademija znanosti in umetnosti, Ljubljana.
- Kranjc, Andrej (1995): »Najbolj poznano presihajoče jezero na svetu«. Kras, št. 6, str. 28 – 29.
- Kunaver, Pavel (1922): Kraški svet in njegovi pojavi. Učiteljska tiskarna, Ljubljana.
- Kunaver, Pavel (1961): Cerknško jezero. Mladinska knjiga, Ljubljana.
- Kunaver, Pavel (1967): Cerknško jezero (Kulturni in naravni spomeniki Slovenije, zbirka vodnikov). Mladinska knjiga, Ljubljana.
- Kunstek, Miro (1996): Etnološka zbirka in spomini divjega ribiča s Cerknškega jezera. Zbornik Inštituta za slovensko narodopisje, Acta Instituti ethnographiae Slovenorum 25, Besede in reči. Slovenska akademija znanosti in umetnosti, Ljubljana.

- Lebez Lozej, Julijana (2001): Konvencija o biološki raznovrstnosti (zloženka). Ministrstvo za okolje in prostor, Agencija RS za okolje, Ljubljana.
- Likar, Andrej (1863): »Cerknica in njena okolica«. Novice gospodarske, obertniške in narodne, št. 21/1863, str. 172, 179 – 180, 186.
- Luskovec Viko (1992): »Narava brez meja«. Mladina, št. 186, str. 35 – 36 (10.11.1992).
- Luskovec, Viktor (1999): »Veliko denarja, pičli rezultati«. Delo, let. 41, št. 5, str.3 (09.01.1999).
- Mahne, Lili in Škrbec, Samo (1995): »Krog Notranjskega parka«. Kras, št. 6, str. 20-21 (januar 1995).
- Mavrič, Nada (1992): »Prvih šest let bo najtežjih«. Dnevnik, let. 42, (08.12.1992).
- Mavrič, Nada (1993): »Če v jezeru ni vode, so Cerkničani razdraženi«. Dnevnik, let. 43, št. 261, str. 28 (25.09.1993).
- Mavrič, Nada (1994): »Še vedno Krpanov sindrom«. Dnevnik, let. 44, št. 132, str. 6 (17.05.1994).
- Mavrič, Nada (1997): »Zdaj že ščuka na žgance prijemlje«. Dnevnik, let. 47, št. 250, str. 10 (15.09.1997).
- Mehle, Marijan (1962): »Kaj bo s Cerkniškim jezerom?« Ribič, let. 11, št.12, str. 318 – 321.
- Mikše, Lojze (1994): »Cerkniško jezero – Blato?« Nedeljski dnevnik, let. 33 (13.02.1994).
- N. M. (1993): »Življenje s kljuko na nosu«. Dnevnik, let. 43, št. 313, str. 6 (17.11.1993).
- Ogorelec, Breda (1999): »Dosedanji potek ustanavljanja regijskega parka Snežnik«. Regijski park Snežnik – izhodišča za načrt upravljanja. Uprava RS za varstvo narave, Ljubljana.
- Ogorelec, Breda (2001): »O uredbi najprej z župani«. Park Snežnik, let. 2, št. 9, str. 3 (oktober, 2001).
- Polak, Slavko (1996): Opazovanje ptic na Cerkniškem jezeru. Notranjski muzej Postojna, Postojna.
- Polak, Špela (2002a): »Sestanek ministra z župani«. Park Snežnik, let. 3, št. 12 – 13, str. 1 – 2 (januar/februar 2002).
- Polak, Špela (2002b): »Nove meje parka«. Park Snežnik, let. 3, št. 15, str. 3 (april, 2002).
- Puc, Matjaž (1984): »Predlog za razglasitev Notranjskega regijskega parka«. Naše okolje, 5, 6, str. 114 – 118.
- Razstresen, Marjan (1983): »Zabetonirano Cerkniško jezero«. Telex, let. 39, št. 43, str. 11 – 14 (27.10.1983).
- REC (Regionalni center za okolje za srednjo in vzhodno Evropo) (2002): Aarhuška konvencija v Sloveniji. REC, Ljubljana.
- Ribiška zveza Slovenije (-): Ogrožene sladkovodne ribe v Sloveniji.
- Rogelj Petrič, Silvestra (1998): »Snežnik naj bi kraljeval največjemu regijskemu parku v Sloveniji«. Delo, let. 40, št. 220, str. 14 (23.09.1998).
- Skoberne, Peter (2002): »Podobe Planinskega polja«. Naša družina, let. 22, št. 5, str. 16 – 17 (maj 2002).
- Steinberg, Franz Anton Von (1758): Grundliche Nachricht von dem in dem Inner-Krain gelegenen Czirknitzer-See. A.E. Reichbardtin, Laibach.
- Šajn, Tomo (1999): »Snežniški park že leta 2000?« Primorske novice, let. 53, št. 9, str. 8 (02.02.1999).

- Škrinjar, Klara (2002): »V Notranjskem parku prijatelji dobrodošli«. Delo, let. 44, št. 174, str. 7 (31.07.2002).
- Šumrada, Janez (1991): Žirovnikov in drugi slovenski opisi Cerknškega jezera s konca 18. in 19. stoletja (spremno besedilo Žirovnikovih knjigi Cerknško jezero). Društvo notranjskih kulturnikov »Kranj«, Cerknica.
- Triler, Marjana (1997): »Župan laže, svetnik je baraba, podžupana pa zgolj vegetirata«. (Rubrika Od Snežnika do Javornika). Delo, let. 39 (04.11.1997).
- Triler, Marjana (1998): »Bodrilni klic kulturi, naj vstane iz gradbene jame«. Delo, let. 40, št. 92, str. 5 (21.4.1998).
- Triler, Marjana (1999): »Zakaj park Snežnik, če pa se gora povsod ne vidi«. Delo, let. 41, št. 142, str. 9 (22.06.1999).
- Trontelj, Peter (1993): »O naravovarstvenem konceptu Cerknškega jezera s poudarkom na varovanju ptic«. Acrocephalus, Cerknško jezero, let. 14, št. 56 – 57, str. 63 – 78.
- Urbanc Berčič, Olga (2001): »Ekosistemi, ki vplivajo na globalna vodna dogajanja«. Delo, let. 43, str. 25 (31.01.2001).
- Uredništvo Park Snežnik (2001: 1): »Uvodnik«. Park Snežnik, let. 2, št. 10, str. 1 (november 2001).
- Valvasor, Janez Vajkard (1689): Slava Vojvodine Kranjske: izbrana poglavja. Mladinska knjiga (prevod 1977), Ljubljana.
- Veenvliet, Paul (2001): »Raziskovanje dvoživk na Cerknškem jezeru«. Park Snežnik, let 2, št. 9, str. 2 (oktober 2001).
- Vičar, Alma (2000): »Usklajevanje meje parka«. Park Snežnik, let. 1, št. 2, str. 4 (oktober 2000).
- Vovk, Joža (1979): Ihtiološke raziskave Cerknškega jezera. Acta Carsologica, Krasoslovni zbornik VIII/6. Slovenska akademija znanosti in umetnosti, Ljubljana.
- Vrhovšek, Dani, Šajn Slak, Alenka in Senekovič, Helena (1995): »Na žalost še nimamo izdelane strategije gospodarjenja z našimi jezeri«. Delo, let. 37, št. 105, str. 12 (10.05.1995).
- Wallerstein, Immanuel (2000): Kako odpreti družbene vede. *cf., Ljubljana.
- Zrnec, Janez (1994): »Z Valvasorjem ob Cerknškem jezeru«. Slovenske novice, let. 4, št. 22, str. 19 (26.09.1994).
- Zrnec, Janez (1999): »Silen mož v deželi Kranjski«. Slovenske novice, let. 9, str. 8 in 17 (5.2.1999).
- Žirovnik, Jožef (1898): Cerknško jezero. Slovenska matica, Ljubljana.

SEZNAM PRILOG:

- fotokopija zemljevida Cerknškega polja z okolico, izdelal Geodetski zavod SRS, oddelek za kartografijo, založil inštitut za raziskovanje krasa – SAZU, 1978.
- fotokopija Obsega poplavnega sveta na Cerknškem polju, izdelan v Geografskem inštitutu Antona Melika ZRC SAZU 1985, avtor Andrej Kranjc, risala Meta Ferjan.



OBSEG POPLAVNEGA SVETA NA CERKNIŠKEM POLJU
Flooded Area on the Cerkniško Polje

